

KONSTANTINÁPOLYI
E M L É K E K .

ÍRTA

TÓTH BÉLA.

BUDAPEST.

AZ A T H E N A E U M R. TÁRSULAT KIADÁSA.
1877.

Budapest, 1877. Nyomatott az A t h e n a e u m r. társ., nyomdájában.

A trieszti szláv műveltség emlékköve.

(Emlékezés a trieszti skandalumra.)

Van az én íróasztalomon az apróságok közt egy nagy darab törött cserép. Nem akarom eltagadni tőle, hogy dél ceg kétfülű fazék vagy méltóságteljes tál lehetett hajdanában; de igazságszeretetem azt sem engedi elhallgatnom, hogy bizony most egy formátlan, megkoppadt, szürke égett agyag-forgács, a mit a szemétdombra szokás dobni. Az én cserepemet is alkalmasint innen szedhette föl valaki. De azért ő mégis e tárca hőse: a szláv műveltség emlékköve, melyet én dehogy adnék oda száz ép, egészséges fazékért vagy tálért. Azonban hadd mondok el önöknek a történetét.

Január hatodika volt, verőfényes, meleg, tavaszi nap. A trieszti öböl kék távolában mint fehér sirályok röptültek az apró vitorlás bárkák. A Karst bércei éles körvonaloiban rajzolódtak a láthatárra, s a messze Miramare csillogott a sima víztükör fölött. A kikötő élénk, zajos volt, mint mindig. A' mólókon hemzsegték a facchinók, dígák. Jámbor nép, mely csendesen munkálkodva hordja a horgonyzó hajókba a podgyászt vagy kicipeli az érkezett gőzösökből, gályákból a partra. A Konstantinápolyba induló óriás propeller, a »Ceres«, a móló Giuseppinán volt kikötve. Koppant mamuth-kéményéből dőlt a koromfekete füst s a kazán biztosító csapjai csak nagy nehezen, lobogva, nyögve tudták visszatartani a feszülő gőzt.

A magyar ifjúság kardvivő küldöttsége már délután egy órakor elszállásolta magát a »Ceres«-en. Föltűnés nélkül léptünk a földéltre. A municipális épület előtt ugyan nagy néptömegben robogtak át kocsiink, de a közönség, mely csak »spectatum venit«, semlegesen viselte magát. A kíváncsiság nem ér rá demonstrálni. Mi a »tizenhármak«, fejünkön feszszel, a hajótetőn sétáltunk, gyönyörködve az öböl, a kikötő panorámájában. Egyszerre a városház óráján a két komor bronzóriás háromnegyed kettőt kongatott. E percben a part felől mintegy kétszáz főnyi csoport rohant a mólóra, hajónk elé, s megkezdte a munkáját. Sípolás, füttyülés trombitálás, türkölés, castagnette- meg kri-kripattogás, kegyetlen okarinázás üdvözölt bennünket. A trieszti hangszerkészítőknek aznap jó vásárunk lehetett. A tisztelt tömeg a zene mellett a drámát s a mimikát is segítségül hívta érzelmeinek kifejezésére.

— Abasso! abasso! — ordítottak torok rekedésig, füldob repedésig, rázták ökleiket s hányták a »cornetti«-ket (a magyar füge tálján kiadását) bőkezűleg.

Mi pedig álltunk szép csöndesen a tetőzeten, összefont karral, egy kis jóakaró mosolylyal és véghetetlen nyugalommal hallgattuk a tisztelgést. Ez a viselet egy kicsit dühbe hozta a jó urakat. Sajnáltuk ezt nagyon, de már csak nem tehattünk máskép. Nem hagyta el egyikünk sem a földéltet, sőt még néhány alatt levő társunk feljött hozzánk.

A tisztelt demonstrálok ezek láttára egyhangú rekedt ordításban törtek ki. Nagyon csúnyán ordíthattak, mert derék kapitányunk, signor Lana, megijedt s kiadta a parancsot, hogy rögtön indulni kell. A hajó köteleit kezdték felvonni. Egy metsző fütty hasította át a pokoli zajt.

Jel volt. Éretlen narancsok, kötélrészletek, tengeri fűcsomók, iszap, sár, kövek és cserepek repültek felénk. Mi persze e mellett sem tágitottunk a fedélzetről. Hidegen néztünk le a néptengerré nőtt tömegre, s túrtuk a bántalmazást. Egy cserépdarab balarcomat talált a megsértette végig. A tüntetők észrevették az eredményt s óriási taps, evvivázás, brávózás lett az ügyes hajító jutalma. Mi szánalommal néztünk a nap hőisére. Díszes öltözetű, elegáns fiatal férfi volt, fényes vasalású cylinderben. »Das war kein Heldenstück, Octavio.« Főlemeltem a cserepet, útitáskámba zártam, s most itt van íróasztalomon, mint a szláv műveltség emlékköve. Egy kis márványlapra erősítve levélnehezéki szolgálatot teljesít, s azt meg kell neki adni, hogy elég jól. A minap azonban (úgy látszik) öngyilkossági szándékból leesett ablakból az utcára. Valószínűleg azért akart megsemmisülni, mert szégyenli a létezését. De a magyar utcakövezet kemény trachytja nem alázta le magát annyira, hogy szétzúzódni engedje magán azt a nyomorult szláv cserepet, s az gondosan őrzött emlékem most is.

De befejezem krónikámat a trieszti skandalumról. Végre megkezdte forgását a csavar s véget vetett a dolognak. Igen, a csavar vetett véget s nem egyéb. A tisztelt szláv publikum háromnegyed óráig békén ordíthatott, s rendőrnek meg nem volt híre-hamva sem. Bascottini kormányzó úr (egy jó, öreg, borotváltképzű olasz) szíves volt ugyan néhány percre meglátogatni bennünket a fődélzeten, kérve minket nyugodt magunktartásra, elnézésre. De hát úri magát, a derék, vén Bascottinit is »megabcugolták«, mikor kilépett a hajóból.

A mint Trieszt mindjobban tünedezett a távolban, mi is mindjobban felejtettük a trieszti demonstrációt. Csak

akkor jutott ismét eszünkbe, midőn Capo d'Istriával szemben, százötven lépésnyire tőlünk, egy nagy sepia tűnt föl a habokon. Ez a becsületes polyp épen azzal az élettani cselekménnyel foglalkozott, hogy a tintáját fecskendette nagy mérgesen a vízbe. A zoológusok ezt a harag expressiójának tartották egykor. Nevetséges, tehetetlen harag, épen olyan, mint a vendégszerető triesztieké.

A nap nemsokára lebukott vérpiros arczával a kék hullámokba, arany küllőket vágva a láthatár ködös felhőibe.

Este lett. Csöndes, tavaszi este. A »Ceres« nyílsebese siklott át a sötét hullámokon, az égbolton milliárd csillog ragyogott remegve.

A kajüt csengője megszólalt:

— S'ilvous piait, a diner!

Ez volt a nagy nap vége.

Az Adriától a Márványtengerig.

(Úti naplóból.)

A »Ceres« födélzetén, jan. 7.
»Dies irae« ....

Az Adria haragos. Nem nagyon, csak egy kicsit, de elég arra, hogy szörnyen melancholikusokká tegyen bennünket. A reggelin csak a kapitány, az orvos s közülünk egy-kettő jelen meg. A többi kinn fekszik az árboc alatt kegyetlenül busán. A steward meleg bouillont, narancsot hord folyton, az orvos vigasztal erősen. Elérkezik nagy nehezen a dél. Egy kis általános jobbulás. Szemügyre lehet venni az utasokat.

Az első Ozmán pasa a montenegróiak volt foglya. Tűrhetően beszél franciául. Szikár csontos arcú karcsú férfi, vörös fezen, melyhez mindig igen udvariasan emeli kezét, ha valamelyikünk közeledik hozzá. Én mindössze keveset társalogtam vele, csak pár szót. De e pár szó oly érdekes és fontos, hogy meg nem állhatom ide nem írni.

Én. (A hajó karzatára támaszkodom és szomorkodom nagyon.)

Ozmán pasa Etes-vous aussi malade, monsieur?

Én. (Nem bírok felelni, de némaságom igen beszédes.)

A második utas egy angol: kockás kabátban, kockás mellényben, kockás nadrágban, kockás harisnyában, kockás kalapban, kockás ingben. Mindene kockás csak a képe nem. Szinte bánja az ember, hogy az is nem kockás. Zavarja a harmóniát nagyon.

Ez a jó úr a mint meghallotta a trieszti macskazenét, megijedt rútul. Ez neki szól, azt hitte. Nagy megerőltetésünkbe került demonstrálni előtte, hogy biz azzal minket tiszteltek meg.

Kiegészíti még az utazók számát egy lengyel fiatal ember, ki török katonának megy Konstantinápolyba, és egy török lovas őrmester. Pompás typus. Burnuszából csak orra világít ki. Egész nap alszik virágos dunyháján, s életjelt csak hajnalban ad magáról, midőn a keleti láthatáron pirosuló fényes csík felé fordulva mondja, a fattaht és Alláh három tulajdonságát kilencvenkilencszer.

A hajó legénysége nem igen jó szemmel néz ránk. Szláv emberek mind egy szálig. A tisztikar rendkívül előzékeny, udvarias, de úgy látszik iparkodik minden tényének magán s nem politikai színezetet adni. Este felé kissé elült a szél. A hajó nyugottabb. Valódi májusi est. Betakaródzom a bundába, pokrócumba s a piáidba, aztán leülök az árbc alá egy alacsony fa-karszékbe, s ott töltöm az egész éjt.

*

A »Ceres« födélzetén.
Korfu kikötőjében, jan. 8.

Ma reggel a nap ébresztett föl. Arcomba röpítette fényes, meleg sugarait, s fölébredtem. A legfölségesebb nyári reggel. A mennybolt sötétkék, átlátszó, a tenger sima,

mosolygó. Hajónk zakatolva suhan végig a tengeren, tőle háromezer lépésnyire a hófödte albán bércek. Itt ülök a földélzeten, kezemben toll, előttem papír: rajzoljam le szavakkal a vidéket. Ha az olyan könnyű volna! A szem belefárad a nézésbe, az agy elkábul a fénytől, a színektől, a kéz remeg.

A havasok, hegyek, halmok siklanak a szem előtt, mint egy csodaszínház mozgó díszletei. Zöld dombok, rajta alacsony házak, bércek zúgó erdőkkkel, majd mosolygó bércek, melyekből a régi Thessalia lehe röpül a tengerre . . . Ah itt a természet olyan, mint volt régen, csak a Perikies fiaiból lettek helóták.

Tizenegy órakor tűnik fel Korfu. Olasz stílú város négy halmon úszva a napsugárban, a tengerben. A kikötőből a bárkák egész raja tódul hajónk felé, mely itt négy órát áll. Néhány társunk, mi többiek intése dacára is partra száll a csónakon. Egy görög, kis lélekvesztőn, libegve a habok fölött, olaszul fölkiált hozzánk:

— No hát hol az a ménkű híres kard, a mit a szultánnak visztek?

És nevetett a torka szakadtából. Azt hitte a becsületes ember, hogy no most valami nagy aristophanesi elmésséget mondott.

Egy órakor jött fel hozzánk a korfui osztrák-magyar konzul. Elegáns, szép férfiú, Napoleon-szakállal, díszes öltözetben. A legszívélyesebben fogadott bennünket, s kért, hogy óvakodjunk a partra lépni.

— Már öt vagy hat kiszált, — feleltünk.

— Az kár, — mondá — Ép olyan utcai, megvetésre méltó demonstrációban részesülhetnek, mint Trieszt-

ben. Nem azért óvom önöket, mintha félténém önöket ettől, de a majdan elégtételkérés alkalmatlanságát szeretném mellőzni. Ily utcai nép, fickók (gamins) nem érdemes ilyenre.

A legnagyobb udvariassággal búcsúzott el tőlünk, s intett, hogy Syrában semmi szin alatt ne száljunk ki, »mert ott veszély van.«

*

A »Ceres« födélzetén. jan. 9.

A gőzcsavarkerék nem sokára csörömpölve húzta föl a horgonyt a zöld mélyből, s fél óra múlva ismét a sik tengeren voltunk.

Korfuban megszorodott a hajónép nagyon. A fedélköz hemzseg albán, görög, török néptől. Kiterítik tarka pokrócaikat, dunyháikat a korlát mentében s ott tanyáznak éjjel-nappal. Az álomról azt mondja egy régi vers, hogy »octo damus pigris.« Ők alusznak háromszor nyolcat. Csak déltájt adnak magukról életjelt: mikor ebédelnek. Vaerst báró, a híres gastrosoph árnya a szánalom könyeit hullatná ennek az ebédnek a láttára. Porhanyó, fehér tehéntúró, olajbogyók, kovásztalan cipó, szárított hal. Leöntik pedig az egészet jó hideg vízzel, a csikóbőrös kulacsból, a mely ebben a tengeri fajtájában is épen olyan, mint debreceni ősapja. Majd megvillan egy furcsa vaskémény alatt a spiritusz láng, s öt perc alatt az apró tojánhéjnyi findzsákban ott párolog a fekete kávé.

A fedélköz utasai közt van egy görög leány is, az első hely stewardess ép kívül az egyetlen női lény hajónkon. Érdekes tanulmány volna kephalometriával foglalkozónak. Arcszöge megmaradt a maga ó-görög tompaságában, szeme

pedig csillog a déli fénytől s hévtől. Az öszhatás azonban elég kedvezőtlen (bocsássák meg nekem e kis ethnographiai udvariatlanságot) s a szép hellászi nőért nem lelkeseedik a fedélköz lovagjain kívül senki.

Érdekes vendéggel gyarapodott az elsőhely közönsége is. Spiraki bey, a dari-sura (egészségügyi osztály) tagja, török ezredorvos. Nagyműveltségű, elegáns tiszt; kitűnően beszél olaszul, franciául s a szívesség, melyet irányunkban tanúsít, valóban lekötelező. Kicseréltük vele névjegyünket, s ő jeles udvariassággal elolvasta valamennyiünk neki) szörnyen nyelvtörő nevét. Ozmán pasával egész nap künn sétál a hajótetőn s beszélnek folyton egymással. Mit? Alláh tudja. Szerencséjük, hogy törökül beszélnek, mert különben mi, unatkozó és tengeri beteg reporterek, már legalább is tíz jólétesült politikai táviratot hallgattunk volna ki a hátuk mögött.

Az élet itt a hajón meglehetősen egyhangú. Egyhangú a vidék (a görög partok kopár hegyei,) egyhangú az élelmezés (az olasz konyha önmagát ismétlő toujours perdrix-e), egyhangú az a kiállhatatlan olajos, fűszeres szag, mely az egész »Ceres-«t betölti s mely elől nincs menekvés.

Tegnap délben haladtunk el Európa legdélibb csúcsa alatt. Cerigo szigeténél, szemben a Cap Malioval egy kis zivatar kapott elő bennünket. A szél házmagasra korbácsolta föl a vizet, s a »Ceres« úgy meghánykolódott zöld habágyában, mit egy makrancos nagy gyermek. Az árbocok recsegttek, a kötélzet pattogott, a gép nehezen zihált, a tenger harsogott. Nagyszerű hangverseny, melybe siralmasan, Gis-mollban vág bele a fedélközi görögök harci kiáltása. Harcolnak a tengeri betegséggel. Küzdenek elkeseredetten

s legyőzetnek rémítően. Plaidembe dugom fejemet, hogy ne lássam, halljam e csatát.

Az éj lassankint leteríti a mindenségre szürke ködét, melyen átdereng a csillagok fénye. Oly részvétlenül, oly hidegen tudnak nézni azok a csillagok. Pedig bizony szükségünk volna valamire, a mi vigasztalna. Szörnyű bús világ van idelenn. A küldöttség tisztelt tagjai az árboc körül ülnek alacsony székeiken, a téli kabátok galléraiba húzva fejeiket. Nem szólnak egy szót sem, csak túrik a hajó himbálását. S a hajó himbál teljes lélekkel. Ceres fehér szobra, mely az orrban ékeskedik, le-lemélyed a vízbarázdába, majd fölemelkedik a magasba, hogy újra lebukhasson.

Társaim apránként beszállingóznak a kajütbe s egyszerre azon veszem észre magamat, hogy egyedül vagyok az árboc alatt. Nem baj. Beburkolódzom plaidembe s komoly arcot vágok, mint a ki aludni akar. S Morpheus könnyörül rajtam. Szemembe hinti finom mákját, agyamra borítja fátyolát. A tenger zúg; miattam zúghat.

*

Sira, jan. 10.

A horgonyok dübörgésére ébredtem föl. Sira kikötőjében, Hermoupolis alatt voltunk. Különös kis város ez a Hermoupolis. Képzeldenek önök két kopár dombot egy szigeten, berakva apró, tarka házakkal, épen olyanokkal, minők a gyermekjátékok kicsi faházai. S épen oly szeszélyesen, oly összevisza rakva, mintha csak egy durcás bábé dobálta volna őket halomra. Kikötője elég élénk, s a bárkások nagy kínálkozó rohamot intéztek a »Ceres« ellen. Mi bizony eleinte nem mertünk kiszállni. Megemlékeztünk a korfui konzul szavára, hogy Sira »veszedelmes«. De aztán

meggondoltuk: jó volna ebben az unalmas időben egy kis »veszedelmet« látni, s hárman elhatároztuk a patraszállást. Csatlakozott hozzánk a lengyel utas, s mi megnézve még egyszer revolvereinket: meg vannak-e töltve, a bárkába ültünk.

Őszinte akarok lenni, s megvallom, hogy az alatt a negyed óra alatt, míg dióhéjunk a mólóig vergődött, nem tettünk egyebet, mint azt a fontos percet vártuk, melyben a mi szlavophil csónakosunk fölfordít bennünket. De a perc sehogy sem akart bekövetkezni, s mi csodálattal néztünk egymásra, midőn ép kézláb léptünk a partra. S elképzelhetik önök, mennyivel jobban bámultunk, midőn a »Ceres«-re visszatérve a dinernél azt vettük észre, hogy egyikünket sem vágta le a görögök, s mi egyszer sem sütöttük el pisztolyainkat.

Pedig én egy hajmeresztő merényletet követtem el Hermoupolisban.

Bemutattam magam egy görög embernek, mint »membre de la députation de la jeunesse hongroise.« S az ember nem rohant rám, nem gyilkolt le, nem lőtt le, hanem még azt mondta, hogy:

— Chairó poly. (Örülök nagyon.)

Yolt pedig ez az ember Emmanouel Magkakes. (Mond: Emmanuil Mangatyisz.)

De hadd kezdjem elejéről.

A mint Hermoupolis egy szűk utcáján barangoltunk, egyszerre kirohan egy ajtóból, egyenesen ránk, rémítő zsvajjal egy nagy csapat görög — ne gondoljanak önök rosztat — iskolás gyerek. Olajszín, feketeszemű valamenynyi, s egy sem több öt-hat évesnél. Nézték bennünket ször-

nyű kíváncsisággal, kivált engem, aki jegyzőkönyvbe írogattam valamit épen. Bennem fölébredt a tanárjelölt. »Menjünk be!« ezt a két hősi szót mondtam. És mi bementünk. — Láttam és tanulmányoztam én elég iskolát már, de oly szépen, oly célszerűen berendezettet, mint ez a sirai, alig. A termek kényelmesek, tiszták, tágasak, tele szebbnél szebb taneszközzel. A katedrán pedig trónolt egy végtelen jóképű öregúr, hófehér hajjal, szakállal, fekete bársony sipkában. Örült kimondhatatlanul látogatásunknak. S megexaminálta Hermoupolis hét-nyolc éves fiatal embereit a mi tiszteletünkre keményen. Geographiát kérdezett tőlük. Dániának a földrajzát felelték oly praecise, oly szépen, mint nálunk kevés gymnáziumi tanuló. Aztán írtak a fekete táblára görög mondatokat, a mi diktálásunk után. Bámultuk, mint tudják e kis fiuk a nehéz görög ékezési szabályokat. Nem győztünk a derék, becsületes öreg tanítónak eléggé gratulálni. Átadtuk neki névjegyünket s ő viszont beírta nevét jegyzőkönyvembe. Jó szívvel fogom mindig őrizni e távol, kis szigetbeli rokonszenves öreg tanító kézvonását. Ő az az Emmanuel Magkakes.

Sirában bementünk egy kávéházba is. Ettünk rehat lukumot, ittunk citromvizet. S nem mérgeztek meg bennünket. Sőt borotválkozni voltunk egy borbélynál. S nem metszette el a gégenket.

Sirát meghódítottuk turkophilnek.

*

A D a r d a n e l l á k b a n ,
a »Ceres« földézetén, jan. 11.

Holnap érkezünk Konstantinápolyba. Nagy szó hét napi utazás után. A levegő már Sira óta török. A fedélköz tömve van törökökkel, a kik Montenegróból jönnek. Ma

délelőtt nagy látogatást tettem náluk. Megmagyaráztam nekik jelvényünket, a hogy tudtam. A jelvény két, egymást egy folyón (a Dunán) át barátilag szorító kéz, trikolor és zöld-vörös mezőkön.

— Nézzék, itt ez magyar, ezt meg ozmanli szín. Ez a két kéz fogja egymást. Madzsar, ozmanli kardás. Jasaszin ozmanlilar.

Megértették ez a beszédet, s mosolygó képpel, homlokukhoz emelték kezeiket köszönet gyanánt. Egy főhadnagy, (hja, a török főhadnagyok a fedélközön utaznak) a ki egy kicsit ért a »frenki« nyelvhez, bemutogatta nekünk társait egyenkint. Van köztük a többi közt egy basibozuk. Ez egy igen derék vén fiú. Amint hozzá közeledtünk, mindjárt elővette batyuját s mutogatta nagy örömmel a kincseit. Furcsa, korcsolyaorrú piros cipő, ezüst övbevaló tintaeszköz, hosszú kardszerű parázscsíptető, ezüst óra török időszámítás szerint, pénzládika, tűziszerszám és kávémasina voltak a becsületes basibozuk drágaságai. Notabene a kávégép spirituszra jár. A török katonák égetik a spirituszt, a muszkák megiszszák.

— Güzel, pék güzel! (szép, igen szép,) mondtuk a kincsek láttára, s e szók az öröm és büszkeség fényét villantották meg a derék müzümán férfiú sötét szemében.

Ugyancsak ma láttam először szoftát elevenen. Egy olajsárga, csodasovány fiú, hófehér turbánban, jószívű, nagy fekete szemekkel. Ott ül egész nap a kazán mellett, maga alá szedett lábakkal, keleti semmittevő nyugalomban. Ő nekem kollegám. Tanárjelölt, mint én. Nagy nehezen tudtára adtam neki ezt, mire citromszín képén a tetszés mosolya vonult végig.

— Csők jasa, kardás! (Sokáig élj, testvér,) — meri-

tettem ki összes török nyelvtudományomat. A szofta azonban tudomásul vette az én jó indulatomat, s kegyteljes lassúsággal nyújtotta felém sárga vázkezét.

Ő egyébként, bár csak »ijirmi-üküz« (huszonkét) éves? nagy bölcselő. Mikor a basi bozuk demonstrálta bagaria cipőit, ő egy Diogenes keserű mosolyával mutatott saját megkoppadt szandáljaira, s nagy szeméből a világi hivatásosság megvetése sugárzott ki.

Ma délután két órakor értünk a Dardanellákba. Az első kis-ázsiai erődítménynél, Kum-Kalehnél megállt a »Ceres,« s alkapitányunk (egy igen derék zágrábi horvát ember, a ki azt mondja, hogy ő is »ungár,« bár nem »magyar«) egész ünnepélyességgel szállt csónakba, kikérni a szokásos bebocsátó fermánt. A fermánt egy hatevezős csónakon egy török hivatalnok hozta hajónkra.

Holnap (azaz ma, mert éjfélután egyet ütött már a hajóharang, midőn e sorokat írom) nyolc órakor reggel Konstantinápolyban leszünk.

Bár igen késő már az idő, nem állhatom meg, hogy ne írjak pár sort a mi mai búcsúebédünkről. Itt a Lloyd-gőzösökön szokás már az, hogy a hosszabb utazások végén az utolsó diner bizonyos ünnepélyességgel »vétetik be.« A »cameriere« (steward) nagy borraivalót kap, a pezsgő járja, búcsúzások a tisztí kartól, orvostól, s egyéb kellemes és kellemetlen dolgok.

Van nekünk négy korfui és sirai görög útítársunk Múvelt, derék emberek. Én nagy barátságot kötöttem velük. Azt a kis görög tudományt, a mi a gymnáziumban ragadt rám, kamatoztam most nagyban. Idézem nekik Hornért s ők átöltöztetik nagy örömmel új-görögre a régi hexametereket. Aztán ráadom a fejemet philologiai viták-

ra, melyekben rendszerint én vagyok a győztes, mert ők nem igen ismerik az ó-nyelvet, lévén kereskedő kettő közülök, egy hivatalnok, egy meg ügyvéd. Szóval igen jó lábbon állunk velük, de tartottunk tőlök mégis nagyon, mint aféle szlavophil emberektől.

S ma íme hova fejlődött a dolog? Az említett ünnepélyes búcsú table des hotes-on egyszerre csak fölkel székeről a legidősebb görög, és olaszul mond a mi fejünkre egy olyan tüzes hungaro-turkophil toasztot, hogy mikor vége volt, majd leszakadt a másik három hellászi úr »ev-viva« triójától a kajüt födele.

Denique a magyar ifjúság küldöttsége meghódította Törökország számára egész Gréciát.

A díszkard átadása Abdul Kerimnek.

Január tizenharmadika, konstantinápolyi időzésünk második napja, hűvös, borongós téli nap volt. A Bosporuson, a Márvány-tenger szürke síkján, az ázsiai láthatáron szétfolyó, hamuszín köd lebegett, s a pérai magaslatról, a párafátylon át, csak mint bizonytalan körvonalú kép látszott Stambul, régi házaival, számtalan minaretjével s az Aja Sophia, az Akmedijeh s a Solimanijeh óriási kupoláival. Délfelé esősre vált az idő, s a Galata szeráj udvarának macadamján patakokban folyt a víz, midőn a számunkra föntartott nyolc diszes fogatba szálltunk, hogy a szeraszkerátusba menjünk, a szerdár-ekremnek a magyar díszkardot átnyújtani. Még oly ügyesen hajtva is, mint a mi »arabadzsi«-ink hajtottak, beletelt jó másfél órába, míg a grande rue de Perán, Galatán, az Aranyszarv hidján és Stambul ódon utcáin át a szeraszker-palotához értünk. A mint kocsijaink az impozáns kapun berobogtak, a díszőrség fegyverrel tisztelgett, s a roppant közönség, mely a palota udvarát és lépcsőházat ellepte, dörgő »jasaszm madzsarlar« kiáltásokkal üdvözölt bennünket. A vestibuleben szintén fegyverbe lépett az őrség s a lépcsőn, melyen a küldöttség felhaladt, tisztek képeztek mindkét oldalon sort. Az előcsarnokban óriási katonai zenekar játszott török nemzeti darabokat.

A nagy díszterem, melyben a szerdár ekrem bennünket fogadott, keleti fényű. Óriás ablakai a térre nyílnak, s

befehérlik rajtok a szeraszker-torony hősín márványa. Falait piros kárpit földi arany virágokkal, arabeszekkel átszőve; az ajtó mellett pedig áll két roppant mahagóni szék. rény, melynek kármin bársonyán régi fegyverek csillognak. A termet alacsony selyemkerevetek veszik körül; a persa szőnyegen, a középben, roppant bronz urnában áloé-forgács-tól illatos parázs hamvadozott: a törökök kandallója.

Abdul Kerim pasa, a szerdár-ekrem, a terem jobb oldalán állt, (mint szokása) egy kis asztalhoz támaszkodva. Erőtéljes, impozáns alak, melyen nem látszik meg a közel nyolc évtized súlya. Olaj-barna arcát galambösz szakái köríti, bajusza és szemölte, (melynek bozontos volta emlékeztet az »öreg úr«-éra) azonban még szénfekete. Szeme, melyről meglátszik, hogy villámokat is tud szórni, szeretettel, örömmel tekintett ránk, arca azonban komoly maradt. Sem ekkor, sem más alkalommal nem láttam mosolyt rajta. Mi tizenhármán tág félkört képeztünk a szerdár-ekrem előtt. A háttérben s Abdul Kerim mellett mintegy háromszáz legmagasabb rangú katona és államhivatalnok állt. Midőn mindnyájan begyűltek a terembe, Szűcs Gyula, kísértetve Milassin Károly budapesti küldött által, ki a diszkardot az Izsóné asszony művészi vánkósán tartotta, kilépett a sor bói. s egy hévvel, lelkesen elmondott magyar beszéd után a kardot Abdul Kerimnek, a djunisi győzőnek átadta.

Hangtalan csend, mély meghatottság uralkodott a teremben; csak az oldalt álló fényes, arany török óra ütött harangján érzéketlenül egymásután tizet.* S midőn Abdul Kerim izmos, barna kezeivel először érintette a magyar kardot, perczekig tartó »csak jásá«-zás riadalma töltötte

* A mi időszámításunk szerint délután bárom óra.

be a szeraszker-palota téreit s a zenekarok kürtjei, rézdobjai, csengői harsányan zengtek bele a lelkesedés viharába.

Mikor a hangok ez orkánja elült, előlépett Száva pasa, ruméliai beylerbey, (ma már a szigetek kormányzója) mellén a Medzsidje-rend nagy szalagjával, s a szerdár ekrem nevében, egy papírlapról egy francia beszédet olvasott föl. Gyönyörűen volt írva, s az ékesszólás minden erejével, hatásával előadva e beszéd. Utána ismét megdördült az ezrek kiáltása lenn a téren sa palotában: »Jasaszin madzsarlar!« A beszéd fölolvasása alatt Abdul Kerim pasa, Skender bey főszárnysegéde (a magyar Mitsch ezredes) segélyével fölvezette a díszkardot, mire mind mi, mind a teremben levő összes notabilitások, hosszú sorban elhaladva, háromszor üdvözöltük a djunisi győzöt, szerencsét, diadalt kívánva uj fegyverének. Megható és nagyszerű jelenet volt ez. A jelen volt papák mind megcsókolták a szerdár ekrem egyszerű tábornoki kabátja szegélyét.

A tisztelgés után a szedírekre ültünk s egy sereg szolgáló apró asztalokon fekete kávé, cigarettákat hozott számunkra. Kihörpöntve a tojánhéjnyi csészét s elszíva a papírszivarkát, elbúcsúztunk a szerdár ekremtől. Mindnyájunkkal kezet szorított s érintette ajkát, homlokát. — Ugyanekkor a szeraszkerátusban levő Redif pasa hadügyminiszternél is tisztelegtünk. A Galata szerájba hazatérünkkor kisütött a felhők közül a nap, s verőfényben úsztak a dzsámik, a mináretok, a márványpaloták. Az Arany-szarv vize zöld, nyugodt volt s a távolban a Márványtenger fehér tükre csillogott. Még mintha a természet is azt akarta volna, hogy január tizenharmadika a tizenhárom magyar ifjú életének legszebb napja legyen.

Két nagyon nagy úr.

(A kis fekete könyv. — Edhem pasáról. — A fesz, a phrenologia és a kopaszság. — Politikai társalgás Edhem pasával. — Egy journalista-iskolai gyakorlat. — Az illem és a kalucsni. — A seik-ül-izlamnál. — Milyen ember hát az a »török pápa«?)

E tárcát találomra írom. Van nekem egy kis, kopott, régi fekete jegyzőkönyvem, még diákkorombúí. Sokat szenvedett az már velem együtt. A matematikai órákon az ő lapjaira írogattam keservesen a sinus és cosinus rémképleteit; az ő türelmes papiroosa viselteti hajdanában pogány rősz verseimet; együtt jártuk meg a Szent-Bernát-hegy havas csúcsait, a genfi tó kék vizét s a Terézváros (a pesti southwark) szennyes sikátorait. Van benne jegyzet, melyet Írtam a velencei »belle arti«-ban a »l'Assunta« előtt; van a mit az Istvántorony tetején; van gyűrött lapjain notice a boncteremből, a városligeti tó jegéről, a müncheni glypk-tothékából, Siófokról, a San Marcoból, a stuttgarti indóházból. Most is velem volt a konstantinápolyi utón. Kem váltunk el soha.

Kezemben tartottam s jegyeztem bele a trieszti botrány pokoli zajában; csüggedt kézzel rajzoltam sokszor hullámtól ázott papírjára e veszedelmes két szót: tengeri betegség; elvittem magammal (a menteujj sötétében) az ünnepélyek fényébe; fejem alatt volt a várnai viharban Szóval, kedves öreg barátom ő nekem. Hogy valami szép volna, még én, a ki annyira szeretem, sem merem ráfogni.

Megkoppadt, összetört a borítékja, gúzsos, tépett minden lapja, befirkálva egy végnélküli, heterogén quodlibettel, mely (önmagához méltón) van írva majd írónnal, majd tintával, majd (másnak hiányában) a revolvertöltény ólmával, galagonyalével vagy egy hegyes kő karcolásával. E jegyzőkönyvből írom ezt a tárcát. Találomra fölnyitom, ránézek egyik oldalára, s a mely szót legelőbb bírom kibetűzni a sebtiben odavetett vonásokból, beszélek arról.

Most e név tűnt először szemembe: »Edhem pasa«
Hadd mondok hát el önöknek, a mit róla tudok.

*

A mostani nagyvezírt először (csak futólag) a kardatadás ünnepélyén láttam. Ott állt ő is a háttérben, a jelenvolt nagyurak közt, bár mint a conférence tagjának, távol kell vala magát tartania, minden demonstratív jellegű dologban való részvétől. Edhem pasa azonban eljött csaknem minden ünnepélyre, melyet a magyar küldöttség tiszteletére rendeztek. Ott volt a szerdár ekrem, a hadügyminiszter: Redíf pasa banquettején, ott a municipalitás fényes bálján. Én ez utóbbin részesültem abban a szerencsében, hogy Klapka tábornok úr Edhem pasának bemutatót.

A tábornok és Edhem az egyik szalon szögletében állva, hosszan és élénken beszéltek egymással. Klapka tábornok egyszerre félbeszakította a társalgást, szétnézett a teremben, aztán felém jöve, Edhem pasához vezetett s bemutatott neki. Ő excellentiája (most már: Altesse) igen kegyesen fogadott, s néhány percig beszélgetett velem. Mielőtt azonban e társalgást leírnám, szolgálok önöknek Edhem pasa általam készített, eredeti portraitjával.

A nagyvezír jelenleg ötvenöt és hatvan év közt levő középtermetű férfiú. Oly elegáns embert, mint ő, nagyon keveset láttam. Tournureje, mozdulatai, beszédmódja és — cvikkere, mind oly eleganciát árulnak el, melyet megirigyelhetne bármely francia szalonbős. Török kabátját (a mi áttilánk zsinórtalan, laposgombú kiadása) oly finoman viseli, mint egy ideális frakkot, a mi pedig nem könnyű föladat. Halvány arcát fehérrel vegyes fekete szakál köríti; bajusza még egészen sötét, gondosan soignirozott két fecskeszárny. Ő magasságát, mint phrenolog, azzal merem gyanúsítani, bocsássa meg nekem ezt a merészséget, hogy kopasz. A fész ugyan eltakarja a fejét egészen, s így nem tudok bizonyosan semmit, de fogadni mernék, hogy nem csalódom. A nagyvezírnek olyan képe van, mely mutatja, hogy inklinál erre a nagy bajra.

A szemén cvikkert visel. Ritka tünemény az idősb törököknél. Hordanak nagy, komoly, orra fülre való pápaszemeket; a cvikkerre azonban haragszanak. Haragudtam én is az Edhem pasáéra nagyon; a csillogó kristályüveg (rövidlátónak való) elfödte szemét, s én pkrenologiai tanulmányom egyik fő részét nem egészíthettem ki.

Nem töltöm azonban az időt a nagyvezír személyleírásával. Inkább elmondom önöknek, minő beszélgetést folytattam én Edhem pasával. Tudom, tisztelt olvasóim közül igen sokan úgyis várják már, micsoda fontos, titkos közlést tett nekem a nagyvezér.

— Melyik egyetem hallgatója ön? — ezt kérdezte tőlem először.

— A budapesti, excellence.

— Mily pályára lépett ön.

— A tanárság egyszerű ösvényére. Társaim közül

csak én vagyok tanárjelölt. A többi jogász, egy pedig technikus.

— Mi az ön szakja?

— A természetrajz, excellence.

— Ah, annak egy ágával foglalkoztam valaha én is: az ásványtannal. Kedveli ön e tárgyat?

— Igen, excellence, de az én főszakom az állattan, s kiválóan ezt művelem.

— Örülök, hogy önt megismerhettem.

— Excellence ....

(Ez volt társalgásom Edhem pasával. Most pedig engedjék meg önök, tisztelt olvasóim, hogy én az önök színe előtt egy szárnypróbálgatást kövessek el: megkísértve úgy leírni azt a beszélgetést, mint azt leírtam volna szőrül-szóra, ha hírlapíró vagy éppen »journalist« vagyok.)

— Melyik választó kerületből való ön? — kezdé nagyfontosságú beszélgetésünket Edhem pasa, a conférence tagja.

— A budapestiből, excellence, — válaszoltam én egyszerűen, de az éleslátású államférfiú homloka redői, (számszerűit három) által adta nekem tudtul, hogy mindent ért.

— Mily párthoz tartozik ön? — állította élére a társalgást a nagy politikus, előbbi feleletemből látva, hogy kivel van dolga.

— A kerekfejűekéhez, a meddig élek — szóltam leplezetlenül. Társaim közül csak én vagyok kerekfejű. A többi pecsovics, egy pedig irlandi pauperista.

A finom diplomata ügyes fordulattal más térre terelte a beszédet. Ezt kérdezte:

— Mi az ön szakja?

Fölfogtam e négy szó raffinírozottan eltakart értelmét, s titkos, gyanús mosolylyal feleltem:

— A természetrajz, excellence.

Edhem pasa egy szögletbe vont, a márványkandalló árnyába. Süket hangon ezt súgta nekem:

— Ah, annak egy ágával foglalkoztam valaha én is: az ásványtannal. (Alig hallható asthmás susogással.) Terem önöknél sok acélbronz, a miből az uhátziusokat gyártják?

Az excellenciás úr ajkamra nyomta fülét s én e tizenkilenc szót súgtam bele:

— Rémitő sok, csak az a baj, hogy a mi terem, az mind bronzacél, s ezt még acélbronzzá kell átváltoztatni.

Edhem pasa erre megfogta az én bal fületem, a szájához húzta s ezt lehelte bele:

— Tudom jól, mi az átváltoztatás titka. A zsákokat, a melyekben a bronz acéldarabok vannak, megfordítják: a szájukkal le. Így lesz aztán a bronzacél acélbronz.

Megrendülve álltam a nagy férfiú előtt, ki még az érdek titkait is ismeri s csak e szót bírtam mondani:

— Excellence. . .

Nos olvasóim, meg vannak önök elégedve e kis újságíró-iskolai gyakorlattal? Nagynevű tanárom és mintaképem: Dr. Lügewacker bizonyára megvereti érte a vállamat, leereszkedőn mondvá, hogy:

— Jól van, fin jól van. Aber noch stärker!

*

Öreg barátom: a jegyzőkönyv, ismét egy nevet diktált nekem: Hairullah effendi, a seik-ül-izlam. Beszélek hát önöknek erről a másik nagy úrról.

A seik-ül-izlam konakja Stambul egyik kis terén van,

nem messze az Achmedje-dzsámitól. Régi, szürke nagy faház, óriási ablakokkal, melyek közül a kert felé esők szemérmesen takaróznak olyan sűrű kereszt farácssal, minő nálunk a gyónószékek titkát fõdi. Titkot rejt különben itt is: a hárem titkait.

Szakadt a januáriusi ólmos esõ, midõn fogataink a konak lépcsõi elõtt megálltak. Sietve menekültünk a vestibulebe, féltve a menték bársonyát, a kalpagok kócsagát, de fõleg a csizmát a víztõl, sártól. A török ember megkívánja, hogy mindenki tiszta lábbelivel lépjen a házába: a sáros vagy poros cipõ nálok ép oly sértés, mint Európában a tiszteletlenül fõnntartott fõveg. Ezért visel Törökországban a nagyvezirtõl kezdve az utolsó fakírig mindenki télen nyáron sárcipõt.

A seik-ül-izlam lépcsõházában vagy négyszáz pap volt összegyûlve. Ulémák, dervisek, muezzinek, mevlevi-barátok, (a táncoló dervisek, tarka köpenyekben, magas sárga süvegekben) skutarii üvöltõ (rufai) szerzetesek, omariták, zöld turbánokkal a próféta utódai: a nakib-ül-ezsrafok. A mint a vestibulebe léptünk, földrengetõ kiáltás fogadott bennünket.

— Jasaszin madzsarlar! Csõk jasaszin!

Homlokunk, ajkunk érintve köszöntük meg a derék papok rokonszenyvilvánítását, mely oly rajongó, oly bámulatos volt, hogy mindnyájan szinte megdõbbentünk. Egyáltalán rendkívüli az a fanatikus vonzódás, lelkesedés, melyet a konstantinápolyi egyházirendbeliek a magyar küldöttség iránt tanúsítottak.

Egy néhány lépésnyi, szûk, homályos folyóson, melyben ulémák képeztek sorfalat, kellett átmennünk, s a »török pápa« szobájában voltunk. Ő fensége az ajtónál várt ben-

nünket, s mondhatom, külsőleg annyira szívélyes házigazdára. mint ő, nem akadtunk sehol. Csupa mosoly, hajlongás. bók, kézszorítás volt az egész ember; s csak mikor már mindnyájan leültünk az arasznyi magas széles kerevetekre? ugrott föl ő is (tegyük hozzá: csodálatos tornászi ügyességgel és evetkönnyúséggel) egy szedirre, s maga alá szedte virágos sárga szattyánbőrharisnyás lábait.

Nem beszélek önöknek a speachekről, a bókokról, melyeket mi mondtunk Hairullah effendinek, s melyeket ő mondott nekünk. Inkább ide irom azokat a (talán nem egészen érdektelen) benyomásokat, melyeket a seik-ül-izlam rám tett.

A »török pápa« most negyvenöt-ötven éves lehet. Egészséges, szabályos képződésű fejét fehér turbánkendő csavarja körül s a hószín csalánszövet alatt van egy domború, sima homlok, melyről meglátszik, hogy sok főtt már abban ebben a világéletben. Szeme szúró, átható, észtlő, szellemtől sugárzó szem.

Bocsássák meg önök egy állattannal bibelődőnek, ha azt jegyzi meg róla, hogy épen olyan hatása van, mint egy rókaszemnek. Lavater köteteket tudott volna írni erről a csodálatos, érdekes, szép ravasz szemről. Az arcvonások lágyak, határozatlanok, csaknem nőiesen finomak. Az orr hajlott, nemes vágású, az ajk keskeny, összeszorított, gúnyos, szellemes ajk, de melyet gazdája tud oly lekötelezőn mosolyogtatni, mint annak a rendje. A seik-ül-izlam teintje épen nem törökösen sötét; fehér, napnemsütött, akár egy hölgyé; a szakák pedig vöröses barna, csaknem szőke. Képzelmék most önök e különös, rendkívüli főt egy közep-termetű testen, melynek elegáns idomait egy bő, tengerzöld selyem, nyusztprémes kaftán redői takarják el, s önök

előtt áll a »török pápa.« Midőn én e mondhatlanul rokonszenves s egyszersmind visszaható alakkal egy negyed órát ültem szemközt, önkénytelenül e kérdés merült föl lelkemben: »Ez volna hát az a nagyhatalmú Hairullah effendi, a seik-ül-izlam, a ki Ahdul-Aziznak és Murádnak fölolvasta a trónvesztés fetváját? Ez az a »prudens sicut serpens« ember, a ki már ötször bukott meg, ötször hallotta nagyon közel suhogni a selyemzsinórt s ötször helyezte magát vissza a főpapi trónba? Ez az a fej, a mi tele van észszel, szélle mmel, farizeussággal, jósággal, igazsággal, őszinteséggel, »reservatio mentális«-sal, ildommal, furfanggal, kegyeséggel?!

Elmélkedéseimet megzavarta egy phantastikus, sötét-kék ruhába burkolt, ébenfaképű szerezsen rabszolga, ki miniatűrre egy lábú, háromtalpú asztalkát tett elém cigarettékkel, plajbásznyi török gyufákkal és fekete kávéval. A háziúr kínált bennünket csengő, kellemes, férfias hangján: — Bujurun, eflendilerim, bujurun. (Tessék, uraim, tessék.)

Aztán maga is rágyújtott egy papírszivarkára. Soha oly elegance-szal, oly chic-kezelni a cigarettét, mint a seik-ül-izlam. S a közben folyton fecsegett Száva pasával törökül (európai nyelvet nem bír egyet sem). A látogatás nem sokára véget ért, s mi a papi fejedelmek komoly, méltóságos sorai közt elhaladva, a vestibulebe mentünk. Hairullah effendi kísért bennünket, s elvezetett az egyházi tanácsterembe, mely a többi közt arról nevezetes, hogy ebben mondták ki a janicsárok vesztét. Itt maga volt a cicerone a »török pápa«, s néhány percnyi időzés után elbúcsúztunk tőle. Végtelenül nyájas, udvarias volt, mindnyájunknak kezét nyújtott, hajlongott, mellét, ajkát, homlokát érintette?

s kifogyhatatlan volt az áldásosztó, búcsúzó szólamokban. Alig tudott megválni tőlünk. — A dervisek harsogó, szünni nem akaró »jasaszin« kiáltásai közt, s a »török pápánál« töltött negyed óra benyomásai alatt szálltunk a fogatokba. Bennem még soha valaki nem költött egyszerre annyi heterogén érzést, mint ez a rejtélyes, hatalmas török főpap Vonzódás, félelem, sympathia, kíváncsiság, ellenszenv, bámulat. S azt sem tudja az ember, melyik a túlnyomó, melyik az igazi.

A „köpek“-ekről és Brillat-Savarmról.

(A »köpek«-ekről. — Hogy jár, a ki a »köpek«-ekkel szincerizál. — Darwin, Shakspeare, Baedeker és Brillat-Savarin. — Hogy eszik Konstantinápoly? — Az effendi anekdotája. — Miképen ettünk mi Konstantinápolyban töltött káposztát.)

Hölgyeim és uraim! Tudják-e önök, mik azok a »köpek«-ek? Nem? Elmondom hát majd én. Verőfényes, enyhe januárdélelőtt volt, épen mint nálunk áprilban. A levegő átlátszó, kék. az Aranyszarv habtalan, sima zöld. Stambul, Galatáról tekintve, napfényben, délibábban úszott s az Aja Sophia óriás félholdja szórta vakító sárga sugarait. Keleti költészetben, pompában ragyogott minden Hafiz derűje, Firdusi ábrándja szállt meg mindent; a grande rue de Pera pedig sáros volt a kétségbeesésig, kátyus a kalucsni-elvesztésig. S a mészárszékek, szatócsboltok és pékek előtt heverték a »köpek«-ek harmincával és ábrándoztak. Vöröses, kenderszín bundájuk lucskos volt iszonyúan, lábuk fekete az iszaptól, fülök megtépett, embonpointjük szerfelett vékonyka; de szemök méla, epedő és ábrándos volt mégis, mint mindig. Ha a »köpek«-ek nagy országában vannak költők, úgy a konstantinápolyi »köpek«-ek azok. Az ő költészetök az éhség poézisa. Mohammed próféta mondotta azt, hogy a kutya csúnya, tisztátalan állat, a mit nem szabad a házban túrni. Ezért van az, hogy Törökországban soha sincs oly rút idő, a melyben még a kutyát is kár volna kikergetni. Ottküml laknak a szegény becsüle-

tes »kokek«-ek mindig; bántódásuk ugyan nincs, mert a korán, (önmagának mondván ellent) minden állatot szentnek hirdet. De már most képzeljenek önök kilencszázezer gazdátlan »kokek«-et, a kik közül egyik sem tudja, hol és mit fog ebédelni holnap. Nincs Konstantinápolyban hely, a hol egy csoportban ne heverne egy pár tucat bús eb. A dolma bagcse márvány diadalkapujától Ejub szent dzsámijáig, a csiragánpalota falaitól a kassim-pasai ódon faházakig, minden sarok egy-egy »köpek«-tanya. »Nincs egy szöglet, zug, a hová ne rakta volna függő nyoszolyáját s kicsinyei bölcsejét, mondja Macbethben Duncan a fecskéről. Ugyanezt mondhatjuk mi el a konstantinápolyi kutyákról, kivéve azt, hogy a nyoszolyánk »függő«, mert biz az ott van lenn a sárban, az utcakövezeten. Eheznek örökké s ez melancolikusokká teszi őket. Szemökben életuntság, világfájdalom, sckoppenkauerizmus, bágyadtság és étvágy csillog sötétén, titkosan.

Az én zoophil szívem megesett eleintén nagyon a szegény »kokek«-eken. Kivált megszántam nagyon közülök egy aggastyánt, a ki mindig a Galata szeráj körül ólalkodott. Gondoltam magamban: szerzek ennek a becsületes ebférfiúnak egy jó délutánt. Bementem egy emberséges henteshez és vettem ottan három deciméter jó török lisztes kolbászt. Aztán fölkerestem az én vén sakáloamat szokott stációján, s mondtam neki magyar nyelven a következő szavakat:

— Gyerejde jámbor »kokek« és edd meg békességgel ezt a hurkát. Kívánom váljék tenéked gyarapodásodra.

A »köpek« értett magyarul igen jól s kutyafuttában rohant felém. Fájdalom azonban, hogy többi ebbarátja is tudomásul vette az én parlamenti beszédemet s azok is cár-

riérebem jöttek rám. Mit volt mit tennem, mikor tizenöt lépésnyire voltak tőlem, közéjük dobtam a kolbászt, mire fejlődött legott egy véres ütökzet. Képzelsenek önök negyvenöt konstantinápolyi éhes »köpek«-et, negyvenötféle párt-ra szakadva koncertálni egy darab három deciméternyi, liszteshurka fölött. Nem láttam még külön marakodást soha. Szegény aggastyánomnak, kinek pedig legtöbb jussa volt a vita tárgyához, kutyamódon kijutott. Tépett véres füllel, három lábon, behúzott farkkal koncentrált erőit a »rue Venedik« felé s én többé nem láttam az életben. Rámnézve azonban csak most kezdődött a haddelhadd. A »köpek«-sereg győztes athletái pillanat alatt ellakták az én kolbászomat s aztán mindnyájan (a létszám ezalatt legalább is százra szaporodott.) rám rohantak, egészen durván, ebnyelven követelve, hogy:

— Mégis!

Menekülni akartam, de a négy lábú iparlovagok megtámadtak. Rám ugráltak, sáros kacsóikkal összefenték szemem, szám, ruhám, a feszemet letépték fejemről, a szemüvegemet összetörték, leszedték minden gombomat, nadrágomat pedig minden bírálaton alúl álló állapotba keverték. Szóval szemtelenek voltak nagyon. Aldtam Alláht s minden szentet, midőn a Galata szeráj kapus házába tudtam jutni s ünnepélyesen megfogadtam, hogy a konstantinápolyi »köpek«-ekkel, bármily ábrándosok és búsak is, szincerizálni többé soha nem fogok.

Ez a »köpek«-ekkel való ismeretségem töténete.

*

A derék »köpek«-ek rám nézve oly végzetes liszteskolbászáról, a képzeleték társulása folytán, eszembejutott

Brillat-Savarin szereplése Konstantinápolyban. Uraim, s kiváltképen önök, tisztelt hölgyeim, engedjék meg, hogy én Brillat-Savarint a világirodalom legnagyobbjai közé sorozzam. Úti könyvtáram állt a következő négy kötetből: Charles Darwin: »The origin of species«, Shakspeare királydrámái, Baedekers Türkei és Brillat-Savarin: »La physiologie du gout.« Elég volt téve e négy könyv által tudománynak, költészetnek, kíváncsiságnak és (főleg) az Ízlés nemes érzékének. Nem szégyenlem bevallani, hogy a legutolsó legtöbbször forgott kezemben. Hü társam volt nekem tengeren és terra firmán. Hányszor ültem a nagy árboc alatt, olvasva e könyvet, élvezve nemes, finom szatíráját, elmésségét, miatt a hajópárkányon túl háborgott a haragos tenger s egyegy kóbor hullám becsapott, elárasztva a földélközt. Bőrig áztam én, bőrig (a bekötésig) Brillat-Savarin, de mi nem váltunk el mégsem. »Mon vieil ami, ne nous séparons pas« mondtam neki Bérangervál ezerszer is.

Tekintve, hogy én Brillat-Savarint ennyire becsülöm nem vehetik önök tőlem rossz néven, ha néhány sort írok arról, hogy hogy eszik Konstantinápoly.

Az első déjeuner-n, melyet a Galata szerájban elköltöttünk, (jól emlékszem,) az első fogás szarvasgomba-pástétom volt. Szarvasgomba-pástétom, melynek láttára fenköltén dobog minden szív (kivált ha azok a szívek egy héttig, folytonos tengeri betegség közt, pogány olasz élelmen tengődtek.) Föltűntek előttem Périgord mohos erdői, a truffe franche hazája, midőn az első szeletet ajkamhoz emeltem; mikor egyszerre néma nyelven, de mindennél áthatóbban fölkiáltott a pástétom:

— Noli me tangere! Ne nyúlj hozzám! Én faggyú vagyok.

Monsieur Hercule érintetlenül vitte el a tányért és érintetlenül vitte el a tányért a filét de boeuffel a yalandzsi dolinával, a spárgákkal és a piláffal. Nem ettem egész reggelin mást, mint kenyeret, s ezt is kétségbeejtővé tette a faggyúillat, mely az egész ebédlőt belengte. Társaim, kik közelebb ültek házi gazdáinkhoz, kényszerítették ugyan magukat enni, sokat enni a szörnyen jó ételekből; Száva pasa és Mehemed effendi azonban észrevették a nagy bajt, s azontúl nem került asztalunkra faggyú soha.

Török nemzeti ételekben azonban nem volt hiány. Minden ebéd végén volt piláf (zsírozott vízben főtt kemény rizs; kitűnő étel, melyet a török azért ad mindig utósó ételnek, hogy ha valaki a lakoma alatt egy tálból sem evett volna, legalább ez egyből egyék biztosan.) Volt aztán »dolma,« a mi nem egyéb, mint kelkáposzta-levelekbe csavart, húsdarabokkal kevert liszt; napvilágra kerültek a különféle édességek: hófehér mézzel készített tejbekásák, glacé, melyeknek boldog isten tudná csak elszámolni a sorját. A legkülönösebb étel azonban az a furcsa szerzet, melylyel én először a szerdár ekrem dinerjén ismerkedtem meg. Lapos tányérokra hoztak (mindenki elé egy tányérral) egy sajátságos, aludttej szerű, fehér megüledett khemiai produktumot, a melynek a föle ki volt cifrázva fahéjporral ráhintett csillagokkal, félholdakkal. Mellettem ült S. ur, s én gyermeki bizalommal fordultam hozzá:

— Effendim, kérem, mondja meg, mi ez az étel, hogy kell vele elbánni?

Az effendi barna arcán jóakaró mosoly vonult végig, s tartotta hozzám a következő kis apiciusi értekezést, melyet itt közlök a maga teljességében.

— Jó uram. Ennek az ételnek a neve (itt mon-

dott egy török szót, de biz én elfeledtem már mit.) Az alkatrészei forralt tehéntej és csibemellhús. A csibemelleket összezúzzák főtt állapotban egy mozsárban, aztán újra megfőzik a tejben. Midőn az egész bizonyos nyúlós, szilárd anyaggá, péppé vált, tányérokra öntik s kiteszik a hidegre ülepedni. Jó komedencia az nagyon. (És elnyelt belőle bizonyítóul és nyomatékul egy iszonyú kanálnyit.) Hanem tudok én erről az ételről egy eléggé érdekes kis háborús anekdotát. Ha megengedi, elmondom. —A törökök ez eleddel igen táplálónak, erőadónak tartják és szeretik mindenekfölött. A kormány, mely a sebesült katonák iránt igen méltányos, nem rég elrendelte tehát, hogy a táborig kórházak betegeit mindig e (bár meglehetősen drága) étellel kell tartani. Nagy volt a sebesültek közt az öröm. De búsultak a tiszték nagyon, (kivált egy táborban,) hogy hol vegyenek annyi tömérdek csirkét. Néhány nap alatt kipusztult minden szomszédos faluból minden délceg kakas, szelid tyúk és naive jérce. Ekkor megjelent az ezredes előtt egy ember s azt mondta, hogy kössenek vele szerződést amaz étel szállítása iránt. Ne gondoljanak vele honnan, mi úton, de produkál ő abból naponkint annyit, a mennyi kell. Az ezredes megegyezett jó drágán az emberrel, s aznapságtól valóban nem volt hiány a csibehúsos tejben. Hetek után azonban nagy turpisság derűit ki. Néhányan, kiknek nem igen tetszett a jó étel íze, meglesték a szállítót a mint főzte a komedenciát. Szörnyű dolgot láttak. A kalefaktor csibemell helyett fehéritett charpiet főzött péppé a tejben. Persze rögtön elfogták a gazembert, bezárták, elverték, megbírságotlák. De mind hiába, a történetket nem lehetett visszacsinálni. Az x.-i tábor sebesültjei közel két hónapon át tépésen éltek.

Ezt beszélte nekem S. effendi arról a különös ételről; én pedig komoly gondolatokkal vágtam kanalamat a tejes csibehúsba, s így sóhajtottam föl:

— Hej mégis csak jobb eledel ennél a töltött káposzta. Azt hamisítsa meg valaki, ha van benne virtus!

Tárcám fontos és legfőbb részéhez értem: elmondani önöknek, mint ettünk mi Konstantinápolyban igazándi magyar töltött káposztát.

Visszatértünk a fatális várnai útról. Napjaink kezdek csöndesebbek lenni. Kevesebb volt a parádé, s tudott az ember pár órát szakítani magának, hogy összejárhassa Konstantinápoly utcáit. E Várna után való napokban ismertük meg mi Galata egyik utcáját, s nem fogjuk azt feledni soha. Ez az utca (mint fehérbetűs, zöld táblája mutatja) a »rue buyuk hendek.« Van benne egy ház, a mely egy kis darab Magyarország, tele magyar szóval, magyar kedélyességgel és magyar vendégszeretettel: a Czakóék háza. A híres drámairó: Czakó Zsigmond testvéröccse János, Törökország egyik legelső gyógyszerárú nagykereskedője, lakik itt kedves családjával. »Czakó bácsi« régen, évtizedek előtt szakadt el a hazától, de magyar maradt azért minden ízében. Két pici angyalszép leánykája magyarul csacsog, s nagy szemek, melyeknek sötétje bájos ellentét szöke fürtjeikkel, abban a fényes tűzben égnek, mely előttünk, magyarok előtt, oly ismerős, mint az otthoni tűzhely lángja. A két kis pajzán angyal neve Gemma és Leona, két hősnője Czakó Zsigmondnak, kiről mindig rajongással, szeretettel és mély bánattal emlékezik meg a sors által tőlünk oly messze (de mégis rokon) földre sodort testvér. A család másik két tagja, (kiket legeslegelől kell

vala említenem) Czakóné úrhölgy (a Csernátony Lajossal rokon erdélyi Tókos család leánya) és bájos nővére: Amélie k. a.

Azonban engedjék meg önök, olvasónőim és olvasóim, hogy áttérjek a költészet és a szép képviselőiről előirt tárgyamra, a töltött káposztára. Zordon január est volt, midőn mi a Sevket pasa (a bulgáriai kegyetlenségekkel vádolt főúő) estélyéről hazatértünk a Galata szerájba. A társalgóban találtuk Czakó bácsit s beszéltük neki a diner történetét. Én, a Brillat-Savarin útitársa, elandalodva sóhajtottam föl:

— Hej, nincs jobb eledel a töltött káposztánál!

Meghallotta ez igaz, mély és őszinte szívből jött fohászt Czakó bácsi, s mondotta nekünk a következő szavakat:

— Látogassanak meg önök engem holnap este, s akadni fog majd ott holmi kis töltött káposztaféle is.

Mily hatása volt e néhány szónak! Mi néhányan lopva törültük le a hazafias megindulás egy meleg könyvét, s aztán egyhangúlag megéljeneztük ezt a nagy, ezt a mélyértelmű szót: töltöttkáposzta.

A következő, a nagy nap, szürkén, borongásán viradt föl. Dél tájban meglátogatott bennünket Czakó bácsi, hogy (mint ő szíves volt nekünk ajánlani) elkísérjen bennünket a stambuli bazárba. Mentünk soká, földön, föld alatt (a péra-galatai alagut-gőzsiklón) tengeren, aztán ismét szárazföldön. Végre elvergődtünk a bazárba, hol aztán nézve, alkudozva, vásárolva alig vettük észre, hogy este van. Czakó bácsi meg ciceronénk volt egész nap. Fárasztó és átkozott munka az. Beszélni nyolc ember helyett, (a ki megannyi dolgot akar) törökül; alkudozni naphosszant; vi-

gyázva, hogy meg ne csaljanak valakit; a gyöngébbeknek megmagyarázni, egymásután ötvenszer: mi a piaszter, a medzsidje, a török líra, a para, a legta, a frank, a centimé; fölvilágosítani a kétkedőket; mutogatni, exsplikálni a kíváncsiaknak: segíteni az ügyefogyottakon és sárga papucsokat venni a cipészeknél. A bazárból egyenesen a »rue buyuk hendek«-be mentünk, s ott maradtunk este bét órától másnap reggel félkilencig.

Ha költő vagyok, verset írtam volna, ódát a percről, a melyben a töltött káposztát az asztalra hozták s idvllt azokról a fehér kacsokról, melyek azt művészileg készítették. Fájdalom azonban, hogy Apollo elfeledte az én homlokomat megérinteni s így nem volt mást mit tennem, mint az óda helyett derekasan hozzálátni a királyi eledelhez s az idyll helyett kézcsókkal hódolni annak a két jótékony kacsonak. (Notabene ezúttal nem bántam meg, hogy nem vagyok poéta.)

A vacsora után, melynek csak az az egy hibája volt hogy nagyon fényes volt, s a töltött káposzta hazafias, magyar hatását csaknem elnyomta a pástétomok, torták és vadak francia serge, a szalonokban megeredt a vigasság. Magyar hölgy ugyan csak három volt: a háziasszony, Amélie k. a. és Novákné asszony, de e háromságban egyesülve volt annyi báj, szellem és vendégszeretet, hogy legfőlebb a csárdásnál, sóhajtottunk föl: csak volnának még vagy négyannyian. Mert a jelenvolt pérai francia és német hölgyek, bár érdekléssel nézték a »zardasz«-t, nem mertek belekezdeni, mint miss Farr, e szép fiatal angol leány, ki a statisztikusok kongresszusán olyan tűzrőlpattantan járta a frisset, mint legalább is mi, a »rue buyuk hendek«-ben.

Az ablaküvegek pirullni, a csillárok halványulni kezd-

tek már, midőn vége lett a vigasságnak. Nagy szívfájdalommal búcsúztunk el, Czakóné asszony pedig vigasztalt: »Jőjenek el ma is.« El is jöttünk »ma« is, meg aztán »holnap« is. Talán még most is »jönénk« estéről estére, ha a »Saturno,« ez a nagy prózai propeller, végét nem vetette volna a »má«-nak és a »holnap«-nak. Három egymásután következett »töltöttkáposztás este« után ott hagytuk Konstantinápolyt, vive magunkkal belőle sok szép, feledhetetlen emléket.

S a »Saturno«-n esténként kiültünk a csillagos ég alá a hajótetőre. Hallgattunk mélyen, s találgattuk magunkban: vájjon az a fényes, remegő fénypont ott a láthatáron, csillag-e vagy világító torony? Aztán az egyhangú hullámcsapkodás, gépzaktolás közt elővettük lelkünkben emlékeink tarka képeskönyvét, melybe a múlt hetek oly sok szép, édeset rajzoltak, s forgattuk mozaikos lapjait. Es megvallom önöknek, hogy én mindig annál a lapnál időztem legörömesebb, legtovább, a mely a konstantinápolyi töltött káposztáról beszélt nekem.

A táncoló derviseknél.

Már az »Issbán«-on, e császári yachton, mely a Márványtengeren a »Ceres« elé jött s bennünket bevitt az Aranyszarvba, föltűnt nekem a sok tisztelgő küldöttség közt egy, vagy tíz emberséges férfiúból álló deputáció. Nem tudtam még: kik, de bámultam őket nagyon. Nem bizarr, tarka ruhájok, nem furcsa, mozsáralakú, magas, sárga süvegek miatt, hanem azért a csodálatos, rajongó, kitörő lelkesedésért, melylyel minket üdvözöltek. Hozzánk furakodtak a földélzeten összezsúfolt tömegben át, beszéltek nekünk végtelen sokat pergő török nyelven, (mi persze a sok közül legfőlebb ezt a szót értettük: »Kardaslar«, testvérek,) szorongatták kezeinket, öleltek bennünket, épen mint ba rég nem látott, bosszú útról érkező ismerőseik vagy rokonaik lettünk volna. S a kiknek nem sikerült közelünkbe küzdeniök magukat: a hajópárkányra álltak, bogy láthassanak minket, s onnan kiáltozták, nyújtogatták felénk száraz karjaikat, miközben sovány, sápadt arcaikon az öröm lázas pírja gyuladt ki és sötét szemek fanatikus tűzben égtek. A bevonulásnál Rifát beyjel ültem egy fogaton, s itt megkérdeztem a bimbasitól, hogy kik azok a derék piros, kék, barna köpenyeges, nagysüvegű effendik.

— Azok a mevlevi dervisek. — felelt Rifát bey, — a kik táncuk által imádják Allahot s hirdetik dicsőségét. Végtelen jó, becsületes, emberségtudó urak azok. Az egyetlen szerzet Törökországban, mely még tiszteletben részesülhet. A többi — fájdalom — tudatlan, haszonleső, szennyes, ósdi emberekből áll, kik nekünk volódi »enfants terribles«-jeink. A derék táncoló derviseket különben ön még közelebről is meg fogja ismerni. Ok rajonganak a magyarakért s meg fogják önöket látogatni.

Valóban néhány nap múlva a Galata szeráj nagy társalgóterme egy délelőtt megtelt mozsársüvegű, tarka ruhás mevlevi szerzetesekkel, s élükön Ozmán effendi, az ősz seik (most újonválasztott konstantinápolyi képviselő) lelkes beszédet mondott hozzánk s egy (a szónoklatot tartalmazó) gyönyörű füzetet nyújtott át nekünk. A füzet színes, vastag selyempapírlapokból áll, a legszebb török kaligraphiával írva. A fényes fekete tussal írt sorokban itt-ott egy-egy arannyal írt szó csillan meg; vagy e név: Alláh, vagy ez: m a d z s a r l a r. Ablakrengető »jasaszin« harsant meg a teremben a seik beszéde végén, s aztán Ozmán effendi ünnepélyesen meghívott bennünket daud- pasai hánejokba, megnézni egy istentiszteletüket.

Következő csütörtökön mentünk el a kolostorba. A mevlevi-ek ugyan csak kedden és pénteken délután táncolnak, de a seik egy rendkívüli imát rendelt el külön számunkra és külön a mi jóvoltunkért. Pérából Daud-pasába jutni egész utazás; két óra kocsin. Át kell menni Galatán, az Aranyszarv hídján, aztán egész Stambulon s végül az apró külvárosok néptelen, szűk, sáros sikátorain, míg végre a daud-pasai kapuhoz érünk. Ez még a régi Byzánc maradványa. Az óriási városfalon, melyről első pillanatra nem

tudja az ember, szeszélyes sziklacsopot-e vagy időelőtti cyclopsépítmény, befutva repkénynyel, benőve cyprusberekkel, omladoz egy vén torony, s ez alatt van a kapu, mely különben beillenék alagútnak is. Ha a kocsi átrobog rajta, egyszerűen más tájék tárul szemeink elé. A rácsablakú, szürke faházak helyett sötétzöld, zugó cypruserdők, a kátyus utca helyett széles országút, szélein nyári lakokkal, kertekkel. Balra nemsokára föltűnik egy nagy, komoly épület s mellette egy két mináretes, magaskupolájú mecset: a mevlevi háne. Mielőtt azonban odaérnénk, egy temető mellett suhan el a fogat. Egyszerű kis temető, régi kőfallal övezve; nincs benne sem fű, sem fa. Kopár földéből pedig egészen más sírkövek ütik föl fejüket, mint más cintermekben. Nincs rajtok turbán, virágbokréta vagy fésű, (melylyel a nőket különböztetik meg), hanem nagy, hosszú kősüvegek, épen olyanok, mint nálunk a spárgafedők. Ez a szegény mevlevi barátok temetkező helye: még halálok után sem válnak meg a Mevlana Dzséláleddin Rumi, a rend híres alapítója, nagy, furcsa süvegétől.

A háne kapujában várt ránk az egész kolostor; legelői a seik és fia, aztán három, zöldkendővel átsavart süvegű vén dervis: nakib-ül-ezsrafok, a próféta utódai, kik valami előljárói tisztességet viselnek a rendben. Kölcsönös üdvözlések, bókolások után a társalgóterembe mentünk. Ez még teljesen ó-törökös berendezésű. Padlata finom gyékényszőnyeggel van bevonva, s a fal mellett alacsony, széles kerevetek vonulnak körül, olyanok, a mikre nem lehet más-kép ülni, csak összefont lábbal. A szoba közepén roppant bronz urnában parázs hamvadt: a törökök kandallója. A falon fekete rámákban citátumok ékeskedtek a koránból s a »palást ének«-ből s egyetlen kép is: egy nagy mevlevi

süveg ábrázata, kicifrázva arannyal. ezüsttel. Valamelyik híres táncoló derves-seik emlékképe. arckép helyett, melyet tilt az igazhit. Letelepdtünk mindannyian a kerevetekre s pár pillanat múlva megjelentek a fráterek (mert ezek is vannak), szolgálva cigarettel, feketekávéval s az urnából, kis rézcsiptetőkből. pirosuló zsarátnokkal. Különös jelenet volt az, a mint mi nagy komolyan, magunk alá szedett lábakkal ültünk a derék dervisek közt kávézva, cigarettézve. A seik méltósággal elnökölt a középen s szíttá szivarát egy csibukon át, mellette fia, aztán a nakib-ül-ezsrafok; a háttérben, az ajtó mellett, álltak a többi szerzetesek, vagy ötvenen, s néztek bennünket nagy tisztelettel.

Egyszerre fölkeltek a seik, s magát mélyen meghajtva kimentek a teremből, s utána a dervisek mind. Csak a seik fia maradt velünk, s ő mondta meg nekünk, hogy az effendik most szertartási ornátusba öltözik. Kem tudom, miért, de a seik fia nem vett részt a keringésben; ő különben is úgy látszik, nem rendes tagja a szerzetnek. Mevlevi süvege van ugyan, de nem jár a barátruhában, hanem égszin selyem, nyusztprémes kaftánban, melynek testvérek közt is néhány száz forint lehet az ára. Szép arcú, érdekes fiatal férfi, európai műveltséggel s igen finom modorral. A szertartás kezdetére nem igen soká kellett várunk. Alig füstöltük el a második szivarkát s ittuk ki serbetünket, melylyel a mezítlábas fráterek a kávé után megkínáltak, belépett egy dervis és ezt mondotta:

—Bujurun, effendilerim. (Tessék, uraim).

S e pillanatban kívül megcsendült egy muezzin panaszos, az idegenre olyk ülönösen ható, imára hívó éneke, s mi a seik fia vezetése alatt megindultunk a mecset felé. A kolostor folyosóin átmenve az udvarra értünk, s ettől pár

lépésnyire van az imola. Útközben véletlenül betekinttem a kert rácsán. Egy övig érő ős szakállú vén dervis nagy süvegben, megyszín ruhában, plántálgatott ott csöndesen, rendíthetetlen nyugalommal árticsókát. Ő nem vett tudomást rólunk, sem az istentiszteletről, sem a muezzin jajgató trilláiról. Piszkálta lassan az esőázott rögöt kis kapájával, s tágta a mastixot végtelen világmegvetéssel.

A mecset ajtaja elé érve levetettük cipőinket; s egy szűk falépcsőn fölmenve, egy oratóriumszerű karzatra értünk, honnan be lehetett jól látni az egész templomot. Kupolás, szürkefalú, régi épület, ónkarikás patkóívíű ablakokkal. Az ajtóval szemben van lefüggönyözve a kaába fekvését mutató fekete márvány tábla, a templom egész talaját pedig födi egy nagy, bekerített rondeau, épen olyan, (bocsánat e profán hasonlatért) mint egy cirkusz manége. E rondeau finom cédrusdeszkákkal van padlózva, s föl-sikálva oly fényesre, oly simára, hogy megirigyelhetné bármely bálterem. A kör szélén, elfoglalva az egész peripheriát, egymástól szabályos távolban, összefont lábakkal ültek a dervisek, nagy süvegeikkel, kék, piros, sárga, barna pamutköpenyekben. A kaába-táblának háttal ült a seik, mellette a három vén zöldkendős prófétautód. Imádkoztak mély csendben, mély áhítattal.

Egyszerre a velünk szomszédos karzaton egy muezzin elkezdte a keringő szertartás énekét. Komoly, sötét arcú férfi volt, s egy könyvből olvasta az igéket. Sajátságos egy dallama van ezeknek. Hangok a skálából egymás mellé rakva minden zenei logika, rendszer nélkül; valódi „végtelen melódia«, olyanféle, a minőért Bayreuthban lelkesülnek. És hatása, mély hatása mégis van. Oly nem szépek, oly dallamosság nélküliek azok a hosszú, három negyedő-

rát tartó elrecitált korán vagy »Burda«-versek, s mégis, ha néhány percig hallgatjuk, önkénytelenül meghajlik fejünk, szívünk halkabban ver s rágondolunk az örökkévalóságra, a végtelenségre. — A muezzin, a nélkül, hogy valami cadenza-félét érzetünk volna énekében, hirtelen elhallgatott, épen mint közepén harapta volna el a szót. Erre lent mintegy villanyütésre fölálltak a dervisek, aztán ismét leborultak arccal a földre. A mint homlokuk s tenyereik a talajt érintették, összhangzó robaj hallatszott. Fekve maradtak így néhány percig, mialatt főn a kóruson egy vén szerzetes szörnyű komoly képpel dolgozni kezdett, két kis üstdobon az öklével. Ez a zene: a dobok két hangú változó döbbenése, tartott vagy tizenöt percig. Ez alatt a dervisek fölálltak s méltóságteljes léptekkel, egymástól mindig egyenlő távolban, kezdték megkerülni a kört. A kaába- tábla előtt elhaladó mindig megfordult, s mélyen meghajlott a háta mögött jövő felé, kezét mellén keresztbe téve. Háromszor fordult meg a körben a harmincöt mevleviből álló gyűrű, s midőn a seik harmadszor ért a szent hely elé, egyszerre megálltak s kezdtek egy prózai foglalkozást: levetni harisnyájokat s a hosszú köpenyt. Mezítláb, rövid ujjasokban s hosszú szoknyákban, fejükön a sárga süveggel áltak a dervisek a kör szélén, a seik pedig benn járkált a manéje közepén.

A dob robogása lassankint elnémult, s a halotti csendben megszólaltak a mevlevi-fulyulyák. Vastag, rövidebb hosszabb bambusznád csövek ezek; mindkét végök nyílt s nincs bennök ajak vagy nyelv. Hat lyuk egyik oldalukon; ez az összes mesterségök. Magunkféle ember nem tudna még hangot sem kicsalni belőlük, de a dervisek művészek rajta. Vagy tizenöt tilinkót fújtak egyszerre. Lágy, pana-

szos arab dana töltötte be a mecset sötét kupoláját, halk, síró, mint a sivatag alkonyi szellője. A seik intésére azonban hirtelen, átmenet nélkül, trillázó vad dalba csaptak át a sípolók. A nakara csörgött, csengett a réztányér s a dobokat féktelenül döngette a vén barát. A vallásos tánc megkezdődött.

A dervisek a seik körül kettős kört képeztek. A külső körben volt vagy huszonöt, a belsőben vagy tíz szerzetes. A nakib-ül-ezsrafok közül az első a körökön kívül, a második a két kör közt, s a harmadik a seik mellett állt. A dervisek keresztben vállaikra tették kezeiket, s elkezdtek forogni. A lassú forgás néhány pillanat múlva sebessé fokozódott, s ekkor kiterjesztették karjaikat; a jobb kezet tenyérrel égnek, a balt pedig lefelé fordítva. Jelentősége ennek az, hogy jobb kezükkel áldást kérnek istentől, s a balal lehintik a nyert malasztot a földnek. Ez emberek forgása bámulatos; szükségképen gyermekkor óta folytatottgyakorlat eredménye. Jobb lábuk hegyén állanak, s a balal forgatják magukat. Szemüket behunyják, arcuk halálsápadt, bő szoknyájuk pedig felpuffad a levegőtől, s épen olyan lesz, mint egy óriási tölcser megfordított kúpja. E kúp kerülete a forgás közepette legalább hat öl lehet. A sárga magas süveg kört vág a levegőben, mindig szabályos kört; így követeli a szertartási kánon. A dervisek mintegy tizenöt percig forognak egy huzamban, mialatt az ő gyűrűjök is lassan megfordul a körben. Mire az a dervis, a ki a kaába-táblával szemben állt, ismét régi helyére kerül vissza, megállnak a keringő sphaerák. A barátok kinyitják szemüket, s pihennek vagy tíz percet. Szédülésnek, roszulétnek nincs nyoma egyen sem. Vállratett kézzel állnak mélyen meghajtva fejüket. A szokott idő letelte után újra

int a seik, újra kábító zajt üt a zenekar, s kezdődik a második tour. Ez ellenkező irányban való keringés, mint az előbbi, másképp mindenben megegyez vele. Az a szertartás, melyet mi láttunk, négy tourból állott; van azonban istentisztelet, melyben tizenháromszor is keringenek egymásután.

Soha oly különös látványt, mint ez a dervistánc Önök talán arra gondoltak, hogy komikus hatást is ébresztet kissé az emberben. Én éppen az ellenkezőt tapasztaltam. A homályos, boltozatos, régi imola, a csengő-bongó zene vad dissonáncai, vegyülve a furulyák zokogó panaszával, a sápadt, száraz emberek lehunytt szemekkel, lobogó tarka ruhákban rajongón keringve, — mind oly idegenszerűek, hogy első pillanatra szinte elkábulunk a látványtól. Alattunk sűrű a bizarr kép, s eleinte alig látunk egyebet, mint alaktalan nyüzsgést. Csak később tudjuk megkülönböztetni az egyes táncolókat. Ott egy pelyhetlen állú, sárgaarcú ifjú, orsóként peregve, homlokán a fanatizmus borongó fényével. Amott egy nyolcvanéves ősz aggastyán, kin meglátszik hogy nehezen viseli már az élet terhét is, de azért táncol az isten dicsőségéért az utolsó lélekzetig; vén agyveleje nem szédül meg az órahosszáig tartó forgásban és száraz karjait kiterjesztve bírja tartani T alakra négy negyedórán keresztül; a mienk elerőtlenül hullana le már tíz perc múlva is s a huszadik perdülésnél kábulva rognánk össze. A második körben kering egy barát, kinek szakála, fehér teintje rögtön elárulják, hogy nem a török föld szülötte; angol születésű ember, kit a sors a legcsodálatosabb kalandok után, miután már volt new-zeelandi misszionárius, párisi balletmester, indián főnök az Ontario-tó körül, bécsi pincér, dúsgazdag bojár Bessarábiában, borbély-

legény, rác miniszteri hivatalnok, fotográfus és croupier Wiessbadenben, ide sodort a daud-pasai mevlevi liánéba, s most táncoló dervis. Épen olyan, mint a többi; ép oly sápadt, ép oly vázsovány (a hassis mértéktelen élvezetétől,) ép oly magas, sárga süveg a fején. — Táncolja ő is a mystikus táncot, mely jelképezi az ember bujdosását, vergődését e földi téreken majd a planéták örök keringését a nap körüli, majd, hogy Allah mindenütt jelenvaló, majd az isten dicsőségét, melynek nincs vége, mint a körnek.

A negyedik tour vége felé hirtelen elhallgatott a zene. Csak a levegőben úszó ruhák suhogása s a tükörsima padló ropogása törte meg a hangtalan csendet. Egyszerre megálltak a körök s mint villámcsapásra borultak arcra a dervisek. E helyzetben maradtak addig, míg a szolgák vállára nem borták mindeniknek a saját köpenyét; ekkor fölálltak, s falrengető hangon fölkiáltottak:

— Alláh!

S a végső »áh« szótagot elhúzták jó félpercig, a chromatikus hanglépcső fokain decrescendo haladva le. Halk, névtelen, mély zúgásban halt el a kiáltás, mint egy visszhang. Ezzel véget ért a szertartás. A kolostor nagytermébe tértünk vissza, hol ismét frissítőkkal szolgáltak: rehat lukummal, dulcsászszal, gyümölcsökkel. Kevés vártatva bevonult a seik is a rendtagokkal s mi még kis ideig a török látogatási szabályok szerint nagy komolyan, összefont lábakkal ültünk a kereveteken s szíttuk a cigarettet. Aztán hálálkodások közt elbúcsúztunk a seiktől s a derék barátoktól. A seik kegyesen csókra nyújtotta kezét (ez nagy megtiszteltetés náluk) s Ígérte, hogy imáiba fog bennünket foglalni. A szakadó esőben (mert a mystérium alatt megnyíltak az ég zsilipjei) egész a kapu elé kísérték minket a

jó dervisek, s mikor kocsijaink elrobogtak, éljeneztek harso-
gón. Még a kis mevlevi-temetőnél is hallatszott a távolból:

— Jasaszin madzsarlar! Jasaszin!

*

Visszatértünk a várnai tűzből, vízből Konstantiná-
polyba, sőt el is indultunk már egy esős, februári kora reg-
gelemét. De nem messze értünk még: mindössze a Galata
szeráj társalgóterméből, a közös indulóhelyről, az előcsar-
nokba. Egyszerre rohan föl a lépcsőn lélekszakadva, papu-
csát majd elvesztve, egy összeázott piros köpenyeges, kék
szoknyás, nagy sárga mozsársüveges emberséges táncoló
dervis, a kezében egy levéllel. A szertelen sietéstől kiállt
az istenadta, jámborindulatú férfiú lélekzete, s csak a leg-
nagyobb bajjal, apró mondatkákban tudta magát meg-
értetni.

— Engem, — lihegett a derék ember, — a mevlevi
seikküld. Amalasztos mevlevi seik. Oh, majd elkéstem.
Mert messze van ám ide a daud-passai háne. De Alláh jó.
Kisegített a bajból. Smost ime itt vagyok. Hogy az úristen
adjon tinéktek jó egészséget. Es jó szerencsét. Maga a seik
jött volna el. De ősz szakái, gyöngye erő. Ebben a levélben
azt kívánja, hogy Alláh oltalmazzon benneteket hosszú uta-
tokban. Kívánom én is. Meg a többi kardás is. A tisztessé-
ges ábrázatu seik meg van győződve, hogy a Feketetenge-
ren a mi imádságunk sokat lendített a sorsotokon. Fogunk
imádkozni most is. Fogunk nyolcszor keringeni, csak hogy
ne legyen bajotok. Jó fiuk. Jó effendik. Áldjon meg benne-
teket az isten. Hej , de jó, hogy el nem késtem. Hordozza-
nak titeket a cherubimok.

Ilyesmit beszélt a becsületes dervis. Szorongatta kezeinket váltig, sötét szemében pedig fényes könyvek csillogtak. Alig tudott megválni tőlünk, s a mikor kocsijaink kirobogtak a Galata szeráj roppant portálóján, busán hajtotta le spárgafedő-süveges fejét, mintha fiai mentek volna el a messze tengerekre.

Pedig hát mi közünk nekünk a keringő dervisekhez, s mi közük ő nekik mi hozzánk?

A hassis.

(Eredeti szédülések és főfájások után irt tárca.)

A novemberalkony oly lopva, oly észrevétlenül hinté le finom, szürke ködét a park vén nyárfáira, hogy mi a kis kerek szobában észre sem vettük, hogy este van, csak mikor a kandalló parazsa már hosszú, vörös fényoszlopot vetett apadló szőnyegére s a vérszinű sugarak a bútorokon törtek meg.

— Ah, este van, — mondá Antonie azon a kedves fáradt hangon, a minő csak egy unatkozó angyalé lehet s hosszan nézett sötét szemével a csillogó parázsra. Aztán piciny ajkához emelte kendője csipkékjét (egy jóakaró, bájos ásítást fojtott el vele,) s így szólt hozzám:

— Szokott ön ábrándozni?

— Asszonyom, — feleltem én, — e kérdést érdem-iem én öntől? Tavasz óta ismer már engem s még mindig nem vette ön észre, hogy én egy tücsökkel-bogárral bibelődő zoológ, a világ legprózaibb embere vagyok; még mindig nem tudja ön, hogy ez az ige: ábrándozni, nem létezik az én szótáramban?

Elmúlt ezóta pár hónap, s ha Antonie most kérdezné tőlem:

— Tud ön ábrándozni?

Ezt mondanám egy kicsit elbúsúlva:

— Egyszer próbáltam meg az életben, asszonyom, de nem volt köszönet benne.

*

Konstantinápolyból jöttünk. A »Saturno« zihálva, lobogva küszködött az ión-tenger sötét habjaival. Este volt. A stewardok rácsukták a szalon széles ablakaira a vihar-táblákat, a lámpák tejüvege ragyogva hintáit a delejtükárikákban, az asztalon pedig párologtak a theás csészék. A kapitány szokott komoly méltóságával elnökölt az asztalfőn s ette vajas kétszersültjét; a hajóorvos s az első lieutenant a fölött vitatkoztak: a cognacot kell-e először a theába önteni s csak aztán a tejet, vagy elébb a »condensed mil«-et s végül a cognacot. Már harmadik este folyt e fölött a diskusszió (Konstantinápoly óta) s az orvos mindig először csöppentette a cognacot, a lieutenant pedig mindig először vegyítette a tejet. Figyelemmel kísérem a vitát minden theázásnál; fájdalom azonban, hogy nem érthettem végét, mert négy nap múlva Triesztbe értünk. Ha majd jövő évben a »Saturno«-n Alexandriába utazom, megkérdem a koncertálás eredményét az öreg orvostól. Ő, ki engem igen megszeretett, bizonyára közleni fogja azt velem szívesen, ha ugyan akkorára befejeződik a vita; a mit különben nem hiszek, mert foly az már hét esztendeje, minden áldott theázásnál s mivel egyik fél sem tágít, sehogy sem akar véget érni.

Az öreg angol (a Lloyd-gőzösök elmaradhatatlan angola) a sarokban olympi nyugalommal olvasta »Edition Tauchnitz«-ét s megvetette az egész mindenséget. Mi pedig az asztal alsó végét ültük körül s fecsegtünk olyan fáradtkatlanul, mint a habok, melyek künn az éjben a hajó oldalán csobogtak. De istenem, mit is tegyen az ember

mást, ha egy hétig kell laknia a fődélzetet, mint hogy fe-
csejgen? Beszéltünk Konstantinápolyról, a chiosi szép gö-
rög leányokról, a diner juh-cotelettéjéről, a trieszti bot-
ránýról, a hajónkat követő delphinekről, Mahmud Damad
pasáról, a török dohányról, a Turgenjew regényeiről, a Ba-
latonról, az Ignatieff politikájáról, az angol marhatenyész-
tésről, a peripeller és propeller felületek viszonyairól, a ha-
jólobogókról, a korfui phanárlól, Hartmann bölcsészetréről,
a khinaiak fazékgyártásáról és a keletiek mámorosító, hó-
dító bűvszeréről: a hassisról. Figyelmes lett erre a legu-
tóbbi szóra egy útitársunk, B. ur s kérdezte tőlem, miről
beszélünk. Mondtam neki, hogy a hassisról s aztán azt is
mondtam, hogy van nálam néhány gramm.

— Ah, ön rendszeresen él a hassissal? — szolt mo-
hón, csaknem örömmel.

— Mentsen Alláh tőle, — feleltem. — Kíváncsi-
ságból szereztem pár adagot Konstantinápolyban s egy-
szer-kétszer megpróbálok bevenni belőle: minő az.

— Mutassa ön, kérem, az ön hassisát, ha kéznél van.
Vagy ha nincs is, hozza föl, — csengett roppant érdekkal
B. ur. — Csak megnézni; kérem mutassa ön. Mindjárt,
rögtön.

Megtettem a kérését. Elmentem a kajütbe s mialatt
a kis ónszelencét előkerestem, psycho-, physio- és prenologiai
elmékedésekbe merültem. Magam elé képzeltem az útitárs
mindig pirult arcát, mindig csillogó szemét, idegességét s
pár pillanat alatt megállapítottam a diagnózist: az az em-
ber hassisevő. Aztán a terembe menten s odaadtam neki a
kincset. Mi ásványtannal bíbelődők nem vizsgálunk meg
úgy egy követ, mint ez az olasz a hassist. Nézte a színét, meg-
kísértette a keménységét, műértő arccal ítélte meg illatát;

fogai közé vett egy darabkát, szétzúzta, aztán megízlelte; egy svéd gyufa lángján elégetett belőle egy parányit, beszívta a füstjét, mérlegelte a súlyát. Végre kimondta a véleményét.

— Meglehető; de nekem van jobb. Ha ön kívánja, szolgálok vele.

Az általános társalgás ezalatt a hassisra irányult s mi néhányan kimondtuk, hogy ma este hassis-estély lesz. A tenger alig fodros, a »Saturno« járása elég csöndes, épen jó idő. Hiába hangzott a kevésbé vállalkozó szellemű részről az intő szót: »Ne bolonduljatok, fiúk,« mi alig vártuk? hogy a szalonban magunk legyünk. Nem sokára fölszedte sátorfáját az angol s a »Tauchnitz edition«-nel együtt eltűnt az ajtó sötétében, utána megindult aztán kellő méltósággal a kapitány is s végre fölkelte a lieutenant s az orvos is s mentek a »fumatojok« (dohányzóterem) felé. Útközben hallatszott, elmosódva a gép zajában:

— Azért is cognacot kell először tölteni!

— Azért is a tejpépből kell másfél kanálnyi először a theára tenni. Már a régi rómaiak és ó-görögök . . .

(Ez a lieutenant szava lehetett, mert ez a derék olasz férfiú igen jeles klasszikái műveltséggel dicsekedett s minden második mondatát ezzel intonálta: »Már Perikles korában . . .«)

Közülünk is aludni ment a nagyobb rész. Öten maradtunk a szalonban s rögtön megkezdődött a multság. B. úr saját hassisával, melyet egész költői lelkesedéssel magasztalt, akart megvendégelni minket. Egy kést kért a stewardtól s porrá zúzott vele egy mogyorónyi darab hassist. Aztán a finom, hamuszerű port szétosztotta egy névjegyen vagy nyolc parányi részre. Elővette tabatiéréjét, egy ciga-

retteet gyúrt, belevegyítve a hajszálvékony törökdohányba a titokteljes bűvszert. S az első boldognak, ki ráadta a fejét, a következő tanítással adta át a cigarettet:

— Félülő, fél hanyattfekvő helyzetben, szíjjá ön ki, mély szippantásokkal, ezt a papírszivart. Nézzon folyton a lámpa tejüvegére és — ábrándozzék. Tizenöt perc múlva jó a hatás.

Érdemes oktatónk erre tovább folytatta a cigarettek gyúrást s nem sokára három cigarettre sercegett a terem három sarkában. A levegő nehéz, idegenszagú füsttel telt meg. Én kíváncsian fordultam az első pályázóhoz:

— Nos?

A megszólított tompa hangon felelt:

— Úgy érzem magamat, mintha — semmit sem szív-
tam volna.

A másik hassisevő e szavaknál adta ki magáról a bulletint:

— Tudja az ég, de én nem tudom . . . Nem akar operálni ez a história.

A harmadik pedig így szólt:

— Kevés volt ez, bizonyosan. Még egyszer . . .

Mi, kik még nem fogtunk a dologhoz, appeláltunk B. úrhoz: mondja már annak a hassisnak, hogy bolondítsa meg azokat az urakat. B. úrral azonban egy kicsit bajos volt beszélni. Hátra volt dőlve a pamlag vörös bársony, párnáig, melyeknek színe egyenlő volt az ő arcáéval. Egy hassissal megtömött cigarettének a végén járt már, s elfogta a mámor tökéletesen. Különös, hogy nála »operált az a história«, míg a három pályázónál nem. Zárt szemmel, nyitott ajkkal feküdt ott, kezei görcsösen tépték a pamlag bársonyát. Aztán egyszerre nyugodt lett; mosolygott, mintha

mennyei shaerák zengését hallaná. Halk sóhaj tört ki melléből:

— O mon Dieu . . . ouf! (Notabene e leírás drámai részét hű gyorsírási följegyzések után közlöm; ne engem tessék hát okolni, ha a monologok kevésbé mélyek, mint a »To be or not to be.«) Hirtelen nyugtalankodni kezdett. Hánykolódott, küszködött úgy, hogy aggályos volt ránézni. Majd fölnyitotta a szemét, nagy erőfeszítéssel fölült, megfogta mindkét kezével fejét s vérvörös arccal valami ilyest mondott:

— Ah, ah. Az kevés volt nagyon. Mégis, mégis! Gyorsan, gyorsan. Oh!

A hassisevő ezután látható fáradtsággal és kinnal az asztalon (épen előtte levő) ón-szelencét, melybe az én has-sisom volt, kereste föl, kivett belőle egy olyan darabot, melynek én tizedrészét is sokalnék egy adagnak, és szörnyű ijedelmekre és borzadásomra egyszerre elnyelte. Hosszú fohászszal rogyott vissza a pamlagra (én már azt hittem, hogy no most mindjárt megüti a guta) s öt perc múlva megrendült Cis-durban egy olyan egészséges, prózai horkolás, a minőt csak képzelni lehet. Megnyugodtam egy kicsit: nem alusznak ily alapos, nyugodt álmat nálunk még a tűzvesztorony éber baktériái sem. Hagytam aludni az alvókat (a három is bevándorolt már Morpheus tarka világába) s magam fogtam egy cigaretté elszívásához.

Hátradőltem a pamlagon, ráfüggesztettem szememet a lámpára, s meggyújtottam szivaromat, melybe B. úr gyúrt bele e egy csomót a maga hassisából. Az ezerkétszázlőerejű gőzgép tompán zörgött lenn a mélyben. Mintha egy cyklopsműhely titkos zaja hatott volna föl hozzám a hajó gyomrából. Cigarettem izzó piros fényvel hamvadt, én meg föl-

tettem magamban: ábrándozni és elkábulni. A legboszantóbb és legmakacsabb józanság vett rajtam erőt. Hölgyeim és uraim, képzeljenek önök engem, a mint ábrándozni akarok, s egyszer csak azt veszem észre, hogy azon ábrándozom, hogy — mikép lehet egy oly kitűnő, nagytudományú zoológ, mint Schmarda, antidarwinista? Szóval a hassis alig gyakorolt rám több költői hatást, mint egy beefsteak angolosan s egy darab chestersajt. A kielégítetlen kíváncsiság mérgével dobtam a cigarette végmaradványát a bronz hamutartóba, aztán megindultam szobám felé, aludni. A mint azonban fejem a bársonyvánkosról fölemeltem, egyszerre szédülve rogytam vissza. Néhány pillanat alatt mintha megszűnt volna agyam működése; nem éreztem semmit, csak azt, hogy a hajó sebesen, inogva megy velem, de épen ellenkező irányban, mint igazán. Nem sokára visszatért eszméletem; tudtam gondolkozni. Hirtelen minden a propos nélkül szörnyen megijedtem. Egy láthatatlan Borgia Lukrécia káromvonásos f-ben ezt a furcsa fixa ideát énekelte a fülemben:

— Meg vagy mérgezveeeeeee!

Én megmérgezve?! Eliszonyodva föl akartam ugrani fektémből, de az nem ment olyan könnyen. Sárga török papucsom talpától föl egész a feszem bojtjáig el voltam zsibbadva s a legelső mozdulatra elakadt a lélekzetem.

— Ajutó, ajutó! ladri, asassini! — merítettem ki végső erőmet és olasz tudományomat s iszonyú félelmek és szédülések közt elkezdtem tántorogni a »fumatojo« felé. A jó steward az ajtóban ijedt képpel nézett utánam: »Hátezt mi leli?«

A dohányzóteremben kedélyes füstfelhők között trónolt egymagában a doktor úr. Hihetőleg hadi tervet főzött

a mely szerint a holnapi theánál a cognac-tej-vitában a lieutenantot megtámadni fogja.

— Orvos úr! Hassis, hassis! Méreg! — Ezt a kis csinos orációt tartottam a jó úrhoz. Rövid volt, de megértette.

— Se baj, nem kell megijedni, — vigasztalt jó szívvel és jó képpel. Aztán levette fezemet a fejemről s felebaráti kézzel öntött egy kancsó hideg vizet a nyakam csigájára. — Most pedig menjen ki a fődélzetre. — Szót fogadtam a derék úrnak s fölmásztam a hajótetőre. Koromsötét, csillagtalan volt az éj, csak az árbocon s a delejtűnél derengett lámpa. Hűves, a görög bércekről jött szél söpört végig a fődélzeten s tíz perc múlva kijózanodtam. Ruganyos léptekkel, egészségesen siettem le a »smooking room«-ba, bemutatni magamat a doktor urnák. Az emberséges ember igen örült meggyógyulásomnak s ezt mondta:

— Menjen ön most szépen aludni. De előbb parancsoljon a »cameriere«-nél egy csésze theát. De valahogy ne először töltse bele a tejet s csak aztán a cognacot. Ezt csak az első lieutenant tudatlansága prédikálja mindig. »Előbb a cognacot, aztán a tejet!« ezt mondja a bölcs, nem mint ez a dilettáns, kontár hadnagy. De már holnap ő is észre fog térni, mert megcáfolom holnap, fényesen megcáfolom!

*

Csengettyűszóra ébredtem föl másnap. »Már tizenegy óra, a déjeuner ideje?« sóhajtottam föl kételkedően. Aztán kinéztem az ablakon a tengerre. A sima, kék vizen piros verőfény rezgett s a nap óriás vérszín köre épen merülőben volt, a láthatár elmosódott, ködös habjaiba. »Öt óra délután?« elmélkedtem magamban, aztán mint álmkép fordult

meg fejemben a tegnapesti cigarette, hassis, méreg, doktor, thea, cognac, tej, kancsóvíz, nyakcsiga, szédülés, fődélzet. Aludtam vagy húsz órát, tompa, álmatlan álomban. Fejem fájt, nehéz volt, kezem reszketett. A szalonba mentem egy ólommadárhoz méltó fürgeséggel és jókedvvel. A diner javában folyt. B. úr, meg a három »tegnapi« ebédelték úgy, hogy gyönyörűség volt nézni. Azokat nem viselte meg a hassis. A fődélzetre mentem, leültem egy alacsony karszékre. Az a jó, egészséges, sós tengeri lég fél óra alatt belezökkenett a rendes kerékvágásba úgy, hogy ráértem bölcselgni is és erkölcsi tanulságot vonni le az est történetéből. Szól pedig az szórul-szóra így:

— A ki ábrándozni akar és hassist színi: az fosszon inkább tollat vagy mondja el a miatyánkot visszajáról. Egyformán használnak ezek, s a két utóbbi szernek legalább megvan az a biztos jó tulajdonsága, hogy nem fájdtják meg az ember fejét.

Estély Sevket pasánál.

(A Bulgarian atrocities« hősnél)

»Le général Chevket pacha, prie Monsier . . . , de lui faire l'honneur de venir dîner k sön konak, le 31. Janvier a 6 heures.« E jelentőségteljes szavakat találtam a várnai tűz-vízután egy délelőtti asztalomon, finom fehér ve-
linre írva, kifogástalan kaligraphiával. Az igazat megválva mindamellett, hogy belefáradtam, beléuntam már a ceremonie-
ll látogatásokba, soirée-ekbe, megörültem ennek a meghívásnak. Az igazat ismét megvallva, a kíváncsiság dolgozott bennem nagyon; szemtől szembe meglátni a Bulgárián atrocities« hőst; saját házában beszélni a »negyven-
ezrek gyilkosával;« és (phrenologiai szempontból, ez a fő) egy tálból enni azzal az emberrel, kinek példás megfenyítetését a »bolgár vérengzésekéért az angol parlamentben nyilván követelik. Minden igen érdekes dolognak ígérkezett s én csaknem türelmetlenül vártam a másnap délután, midőn a aalata-szeráj udvara macadamján méltóságteljesen előrobogtak a fogatok, s mi megindultunk a Sevket pasa konakja felé.

Soha sem láttam oly szépnek, oly igézőnek Konstantinápolyt, mint ez alkonyatkor. Enyhe, tavaszi idő volt, s a nap ép akkor hanyatlott a távol sötétkék bérezek mögé, midőn az Aranyszarv fahídján hajtottunk át, A kikötő ár-

bocerdeje, a horgonyzó nagy hadi hajók, a partok fekete faházai, a dzsámik mináretjei, a távol Eyub, a szürke Galata-torony mind úsztak a bronzsín verőfényben. A Márványtenger mint egy fehér csiszolt karrárai lap csillogott a távolban; s' a fénynyel, színekkel telt főnek, szemnek szinte jól esett, mikor végre a kocsik befordultak egy kis szűk stambúli utcába, a hol homály, fakóság van elég. A régi? apró deszkaházak hullámos cserépszindelyeire itt már leereszkedett az alkony köde, s a háremablakok sűrű rácsai mögött kezdtek kigyuladozni a lámpák. A nappali zaj elült, a sikátorok néptelenné lettek s a kopekek, e jámbor gazdátlan ebek, komoly képpel, behúzott farkkal mentek a lépcsőzugokba aludni. Fogataink egy kis, igénytelen, régi mecset mellet gördültek el. A mindössze néhány öl magas mináret picit karzatán kint állt a fehérturbános muezzin a halántékaihoz emelve kezét, átható csengő hangon énekelte az esti imára hívó méla arab dalt. A hamuszín háztetők fölött remegve, viszhangot keltve suhant az ének:

— La illah, il allah, Mohnmed rézül ullah.

A vén arabadzsi (kocsis) fönn a bakon furdaltatva a lelkiismerettől, hogy ime ő nem vehet most részt az imádságban, istenfélőleg sóhajtott föl:

— Mash allah! — Aztán biztatólag szólt oda lovainak: »Üah!«

Robogtunk a magányos utcákon át, mint a szélvész. (Tudni illik azt, hogy a stambúli szűk sikátorokban maga a szélvész is csak legfőlebb ügetve száguldhathat.) Es okoztunk roppant fültünést. Az ablakok rácsai mögött mindenütt bámuló fők jelentek meg; egy-egy későn hazatérő igazhívó lampionjával megállt s hosszan nézett utánunk; a kopekek pedig csodálkozó vakkantásaik által adtak kifejezést érdek-

lődésöknek. Hogyis ne. Minden ember- és köpekéletben egyszer-kétszer esik az meg, hogy ezeken az útvesztős, félreeső utcákon nyolc elegáns equipageból álló kocsisor zörögjön végig. — A sötétség kezdett sűrűsödni. A házak, a mecsetek, tornyok körvonalai elvesztek a gázlámpátlan orkusi homályban, de azért mi csak csörtettünk tovább. Mentünk egy kicsit egyenesen, aztán jobbra be egy sikátorba, aztán balra kanyarodni egy cseppet görbén, aztán ismét egy zugba bedöcögve jobbra, aztán megint balra kacsaringósan. S így járta ez egy jó óráig. Én kezdtem hinni a sötétben látó ördögös bagolyszemekben s az isteni gondviselés mindenütt jelenvalóságában, mely arra is rá ér gondolni, hogy az én szekerem a stambuli másfél méter széles utcákon valahogy ne ütődjék egy kicsit a falba s én ép kézlábbal jussak el a Sevket pasa dinerjére.

Végre-valahára kiértünk valami térfélére és ott látott egy nagy épület, széles, kivilágított rácsablakokkal. Még néhány »üah« a jó arabadzi fecskefarkbajszú szájából s a lépcső előtt állt meg kocsink. Kiszállás, áthaladás a lámpatartó szerezcsen inasok hosszú sorfalai közt, a sarcipő illedelmes lehúzása, az előterem ajtajánál hódolás a háziúrnak, kézszorítás, bevonulás az appartementokba; — ez mind az, a mit jegyzőkönyvem után, a Sevket pasa konakjába való belépésemről írhatok. Hosszú sor fényesen kivilágított szobán át vezetett bennünket a pasa szertartásmestere (mert ez is van), míg végre a sajátképen értett szalonba jutottunk. Mindenütt a legpazarabb pompa, a legcsillogóbb disz, a legújabb párisi divat vegyítve ó-török pongyola kényelemmel. Subtil, aranyos nádszékek, habos kék atlaszszal; khinai vázában dahliák, rhododendronok, ficusok; mozaikos francia asztalkák; lyoni selyemkárpitok; persa szőnye-

gek, melyeknek virágos puhaságába bokáig süllyed a láb, mintha földre szórt igazi rózsákon, jácintokon járna; palisandre étagére-ek, színig rakva csecsebecsékkel; a fal mellett alacsony, széles kerevetek, a mikre csak törökösen guggolva lehet ülni. A szalonnal szomszédos teremben jobbra van a könyvtár. Impozáns, mint egy orgona. Roppant ébenfa-szekrény, aranyozott, keléit hajló tetőkkel, tükörüveg ajtóablái mögött piros maroquinkötésű kötetsorokkal. Török, francia, meg német könyvek. A nagyság szerint vannak rendezve. Büchner »Erő és anyag«-a mellett Quinet Edgár forradalom története, Fenélon szomszédjában írott talikbetűs koránpéldány, Schiller minden munkájához támaszkodva egy francia könyv a tengeri artilleriáról. Szép dolog az a symmetria nagyon. Egyébiránt a könyvtár rendezésébe ő excellenciájának aligha van befolyása, bírván, írván és olvasván Sevket pasa mindössze a török nyelvet.

A szalonban élénk volt a társalgás nagyon. Tizenhármunkon kívül még vagy húszán ülték körül a roppant parázsumnákát. Ott volt Száva pasa, Cbamál bey (az ifjú török párt e szellemes, érdekes arcú vezére), Skender bey, Abdul Kerim főszárnysegéde, s még mások a katonai és politikai kitűnőségek közül. Soha sem örültem annyira, mint e percekben, hogy a társalgásban, mely leginkább törökül folyt, nem kellett részt vennem. Észrevétlenül foglalhattam el a terem közepén levő asztal mellett egy kis tabouretteen szokott kontemplatív és vizsgálódó állásomat s nézhettem nyugton a társaságot. Mindenekelőtt azonban föltűnt nekem az asztal, melynél ültem. Egy csomó tárgy volt rárakva, nagy halmazban. Jegyzőkönyvek, zsebórák, játszó olvasók, apró pipák, bonboniéreek, csibukok, távcsövek, pénztárcák, etuik, automat babák, aranyláncok, ollók.

kések, sípoló fakakasok, ódon szobrocskák, sok khinai legyező, zsebbeli tengerésztájéoló, persa selyemshawlok s még egy tömeg eféle dolog, melynek célját, jelentőségét máig sem tudom. A parázon keleti áloéforgács hamvadt s betöltötte az egész palotát bódító, ingerlő illattal. A háziúr Száva pasával ült egy kereveten s beszéltek hosszasan, élénken. Jó negyedóraig néztem a »bulgarian atrocities« hősét. Engedjék meg, hogy lerajzoljam önöknek, ahogy tudom. Azt hiszem, nem lesz nehéz. Sevket pasa azok közé az emberek közé tartozik, a kiknek az arca s egész alakja nyugodt, biztos (s mondjuk ki végre) mindennapi vonásokból áll, melyekről nincs sok írni való. Midőn e sorokat írom, itt van előttem fényképe, melylyel engem sajátkezűleg tisztelt meg, ráírva törökül; »Magyar testvéreinknek emléküi. SevkeU Magas, telt termetű, kora delén álló férfiú. Képét kerekded rövidre nyírt, sötétes szakál övezi, orra hajlott, szemöldöke összenőtt. Egész arca, mely férfiasán szép, a simaság, kerekdedség benyomását teszi. »A kegyetlenség csalhatatlan jele« — mondják az arcismével bíbelődők. Rám épen az ellenkező hatást tette. Nyugodt jóság az, a mit ez ember arcából kiolvashatni. Mozdulatai lassúk, kényelmesek, de nem minden elegance nélküliek. Például az a kézintése, melylyel az udvarmester »s'il vous plait a diner«-je után a társaságot az ebédlőterem felé utalta, bevált volna bármely párisi szalonba.

A melléktéremben, a ragyogó csillárok alatt volt terítve az asztal, tegyük hozzá, hogy pazar fénynyel. Májolióákban óriás bokréták, csillogó kristályedények, ezüst urnákban khivai sárgadinnyék (január végén), arany állványokra halmozva csemegék, s a háttérben komoly, nyakiggombolós török kabátokba öltözve, piros fesszel a fejökön a szere-

csen és kaukázi fajtájú szolgák ünnepélyes csoportja, fehérkeztyűs kezeiket mellükön keresztbe téve. Persze a menü méltó lett volna a provencei testvérekhez. Hosszú ezüst tálon, mayonnaise szemfedél alatt szunnyadó branzinók, tollbokrétás fácánok, tartalmas vadpecsenyék, omlatag crémek, hamvas fagyaltok végnélküli sora. A szolgák pedig mindegyre súgták roppant fontossággal a füleinkbe: Old Sherry, Madeira, Xeres, Johannisberg, Dógei, (tokaji) Veuve Cliquot, sat., és töltögették fáradhatlanul a hófehér kendőkbe palástolt palackokból a nemes nedüket. Magától érthető, hogy volt toaszt vagy negyven. Mi magyarok kezdtük meg a szultánra, folytatta Sevket pasa a magyar királyra, aztán következett a »noble jeunesse hongroise« s aztán, mint megindult a lavina árja, a többi. Török szokás állva, pohárral a kézben hallgatva a mély csöndben a köszöntőket. Képzeltetik önök, minő multság volt az (egyébként ez így volt minden dinernél) negyvenszer kitolni magunk alól a széket, negyvenszer állni a billikomot ballanceozva, negyvenszer mondani, hogy: »vive«, »csokjasa« vagy »amin« (úgy legyen). Persze a török toasztokból a legjobb esetben is mindössze egy-két szót értve. De azért volt nekem multságom nagy.

A szerencsen rabszolgákra a toasztok igen furcsa hatást tettek. Ott álltak minden köszöntő alatt az ajtó mellett és látszott fekete arcaikon a szent borzadály és bámulás legnagyobb foka. Soha sem láttak ilyesmit. Egy effendi föláll és megindul a beszéde. Erre a többi is föláll és kézben partja a poharát. Akkor aztán egyet kiáltanak, egyet isznak és leülnek. Darwin Charles egyik munkájában azt az észleletét írja le, hogy a simpánc majom, mikor csodálkozik és fél, iszonyúan előrenyújtja és kicsúcsosítja az ajkait

A szerencsenek is így tettek a magok csúnya fekete szájával. És eközben kinyitották a szemöket oly kerekre, hogy arcukon majd fölcsattant az ébenszín, fényesbőr, melyen, mindkét oldalon, egy, két vagy három mély, bosszú késvágással van megjelölve az ő inasi rángok. Az a legnagyobb inas-ur, a kinek három-három metszészvonal van az ábrázatján.

Az ebédet pattogó bonbonok fejezték be. A török szereti az ilyen játékhistóriát. A házi úr és Chamál bey végtelen udvariaskodások közt pattintottak el egy ilyen bonbont. Vitáztak soká a legszeretetreméltóbb módon: melyikök tartsa és melyikök húzza. Az lett a vége, hogy először mind a ketten tartották, aztán mind a ketten húzták, s a legvége pedig az, hogy a bonbon makacsul csütörtököt mondott. A szalonban ezután (tudniillik: a diner után) nagyon élénk volt a társaság. A tábornok a jelenvolt főtisztékkel cercle-t tartott a sarok szedíren. Mi pedig a vendégek legnagyobb részével a terem elején cigarettézva, kávézva, fecsegtünk összevissza. A társalgás kétszeresen volt fesztelen, a mennyiben a hőségben sokan letettük a feszt. Okos, derék viselet ez, de nagyon meleg, kivált »ebédután.« Megcsendült nemsokára az Alexa ndre-féle párisi pianino, s megeredt a török aztán a magyar nótázás. De nem tartott soká. A könyvtárterem ajtaján bevonult egy öt tagból álló arab zenekar, pokoli zshivajjal, phantasztikus ruhákban. Letelepédtek a zongora mellé a földre s húzták pogányul. Volt egy őszszakálu, vén arab, a ki egy igazi magyar cimbalmon munkálkodott, de nem verővel, hanem az ujjával pengetve. Mellette kuporgott egy sovány fiatalember, cincogtatva gordonkának is beillő, háromhúrú nagyhegedűjét. Egy nyúlánk fiú feketekék bő szalvárbán, persa turbánnal,

verte a nakarát; egy másik két cintányért ütött össze szünet nélkül; egy kis hatéves fickó pedig döngetett két apró, theáiindsányi dobot hosszú nádpálcikákkal. És énekelt mind az öt torkaszakadtából. Legderekabb volt a kis arab fickó. Ez eltévesztette az alaphangot; nagyon magasan kezdte s a cérnavékony hangokat csak a legmulatságosabb szemöldfelhúzások és torzképek közt tudta kiszorítani. De szép volt a dal. még e csengő-bongó zajjal előadva is. Örök-szép, fájó arab dana. Mily gyönyörű lehetne ez még a Rubinstein művészi átiratában!

Az arab dalért különben nemcsak én lelkesedtem. A török effendik khórusban énekeltek együtt a zenészekkel. s oda ültek melléjük a földre. Maga Sevket pasa is, ki pedig fukar nagyon minden érzelemnyilvánításban, kedvtelve integetett jóképű fejével a muzsikának. Egyszerre a nakarás ledobta zörgő dobját, fölugrott s kiállt a terem közepére, arabul táncolni. Hogy az orchestrum ne csonkúljon meg, én fogtam a tambourin pártját s odaguggolva a négyek közé, zenéltem rajta az öklömmel, mély érzéssel és kifejezőn. Nem nehéz az. A taktusba hamar belezökken az ember, s a csörgők meg a kifeszített kecskebőr csinálnak olyan zajt, mint a parancsolat. Az emberséges arab hazafi ezalatt járta az arab táncot. Azaz dehogy járta. Nem kell abban lépni egyet sem. Megáll, mint a cövek, aztán elkezd boldogan mosolyogni. Összekulcsolja olyan imádkozóformára a két kezét, a mutatóujjait azonban égfelé tartja s a képe elé emelve, kedélyesen egymáshoz dörzsöli. Megfordul e mellett minden negyedórán egyszer maga körül, a nélkül azonban, hogy tipegne, óramutatói lassúsággal. Ez az arab tánc. Azt meg kell adni a nakarás fiatalembernek, hogy nagyszerűen táncolta. A brácsás arab azonban mű-

értőn és kicsinylőleg nézett rá, s hirtelen a szögletbedobva a hegedűjét, odakiáltott felebarátjának:

— Nem értesz te ahoz. Majd én! — Arabul volt mondva, de megértettem.

A brácsás önérzetesen lépett a táncterre, s rákezde ő is ezt a furcsa táncot. A nakarás bizonyára érezte társa művészi fenségét, s mint vert ellenség vonult vissza hozzánk az orchestrumba s elkeseredetten húzta a kis bőgőt. Fájdalom, nem vonhattam azonban közte és a jeles művész közt párhuzamot. Búcsúztunk a háziúrtól s indultunk le fogatainkhoz. Sevket pasa egész a lépcsőig kísért bennünket, valamint tust húzva az arab zenekar. A kocsik belerobogtak a szűk sikátorokba, s a holdas, csendes éjben még soká hallatszott utánunk az arab zenekar csengő-bongó zaja.

Így váltunk el a »bulgarian atrocities« elkövetőjétől.

A várnai út.

K o s t a n t i n á p o l y , jan. 27.

Mozartnak az a furcsa szokása volt, hogy mindig ünnepi diszben: frissen hajporozott fővel, selyem harisnyában, hófehér mellfodorral dolgozott. A török fővárosban töltött napjaimban akarva nem akarva utánoztam e különösségben kedvenc zeneköltőmet. Leveleimet (kimenekülve néhány percre az ünnepélyekből) kalpagban, legfőlebb jobb kezemről szakítva le a glacét, Írtam. E sorokat kevesebb pompával írom. Sárosán, ruhámon a Feketetenger vizének sós csapadékával, fejemen egy bojt nélkül szűkölködő, félig elégett fezzél. De abban a jó reményben vagyok, hogy olvasóim, kiknek irgalmas szíve bizonyára megesett már legutolsó telegrammunkon, megbocsátják nekem ezt az udvariatlanságot. Annál inkább is, mert a hibát azért követtem el, hogy mennél előbb szolgálhassak önöknek egy kis »eredeti robinsonade leírásával. Hadd is kezdem hát elejéről

Kedden este indultunk el. A kormány lekötelező szívesége rendelkezésünkre külön yachtot bocsátott, mely Várnáig volt bennünket szállítandó. Az »Izmaik, gőzösünk, az aranyzarvban horgonyzott. Födélzetére az »Isshan« vitte küldöttségünket, kísértetve mintegy háromezres főnyi búcsúzó közönség által. Az »Isshan«-on egy katonai zenekar harsogtatta rézkürtjeit, s ezek hangja közt búcsúztunk el azoktól, kiknek szeretete, kegyessége Törökország

fővárosában töltött napjainkat életünk legfényesebb szókává tette. Ott volt gyöngélkedése mellett is Száva pasa, a szerdár-ekrem képviselője: Skender bey, számos törzstiszt, az egyetem és katonai iskola tanárai, a különböző testületek küldöttei, s ezek közt kétségkívül a legérdekesebbek: a mevlevi dervisekéi, kik keringő táncuk által hirdetik Allah dicsőségét. Viharos »jasaszin madsarlar« kiáltások közt szálltunk át »Izmaik-ra, s a bucsuzás kölcsönös zajának csak hajóink elválása vetett véget. Az »Izmaik, egy derék, karcsúkét árbocos gőzyacht, zakatolva siklott végig a Bosphorus sötét hullámain. Még egyszer visszaneztem Konstantinápolyra a fedélzetről, s a roppant kivilágított város milliárd tüzszemével mint ha búcsúpillantást vétett volna ránk. Az éj homályából csak a Dolma Bagcse márvány falai fehérlettek ki, s távol a magasban sötétlett az óriás Galata-torony, bizonytalanul, mint egy sejtetem.

A hajószobába mentem. Ott már együtt ült a társaság. Rifát és Ali beyek, e két kitűnő műveltségű fiatal őrnagy, kik egész Ruscsukig akartak bennünket elkísérni, képezték a központot, kifogyhatatlan szeretetreméltóságukkal. Majd bejöttek a stewardek, s öt perc múlva a tisztelt küldöttség abba a komoly munkába volt merülve, melyet közönségesen ebédelésnek neveznek. Volt toaszt sok, a többi közt Rifát bey már számtalanszor elmondott, de mindig nagyhatású magyar köszöntője, mely az ő szójárásában így hangzik: »Üroim. Uszszom o maggiar-türük tistverisegirt Iljen !«

Hat óraker éjjel (török időszámítás szerint) ért az »Izmaik Büjükderébe. Az idő hűvös, szeles volt. A sötét

égen felhők szálltak, a partok cyprusai zúgtak a távolból: de a Bosporuson még csak egy fodor sem futott végig. Az éj nyugton múlt el. A nap fölvolta a homályos kárpitot a tájról, s előttünk állt a maga (százszor meg százszor leirt, földicsért) pompájában a Bosporus.

Délfelé készülődtünk az útra. Az »Izmail« két kéményén át méltóságteljes, koromfekete füstfellegek kavargtak a légbé, a gép biztosító csapjai csak nehezen zihálva tudták visszatartani a feszülő gőzt. Végre megjelent az állványon a mi derék kapitányunk, Mehemed Rusdi effendi, s belekiáltotta a vezényszónoklatot s a rézcsöbe. Vezényszónoklatot nem vezényszót. Különös szokás az itt Törökországban, hogy a legegyszerűbb kommandó, még az ilyen is mint: indulj, vigyázz, állj, húsz-harminc szóból áll. Már egy katonai diszgyakorlatnál észrevettem, hogy a bimbasi (őrnagy) egész kis parlamenti beszédecskéket tart a századhoz, kommandírozásképen. A mi jó kapitányunk jeles ilyen szónoki talentummal bírhatott, mert beszélt a gépésznek jó ötven másodpercig, kérve ötet, igen szépen, hogy indítsa meg a gépet. Az emberséges gépész hajtott a jó szóra s az »Izmail« két kereke megkezdte működését.

Büjükdere alatt horgonyzott három óriási török páncélos fregatt. Ezeknek a legénysége az árbocokra állva, zászlódiszszel üdvözölte az »Izmail«-t. Kendőlobogtatással, éljenzéssel köszöntük meg a tisztelgést, mely a mi hajónk negyven emberét (az »Izmail« jelenleg hadi szolgálatokat tesz) annyira föllelkesítette. hogy sorba állva viharos »csak jásá«-zásban törtek ki. Az európai és ázsiai erődítmények is mind üdvözölték yachtunkat.

Fél óra múlva az európai és ázsiai világitótornyok közé értünk, s a távolban ott szürkéllett előttünk a Fek-

tetenger. »Oh mily szép!« mondtuk magunkban, s midőn egy óra után rajta voltunk, ezt sóhajtottuk nagy kínosan: »Soha ilyen kiállhatatlan, rút tengert, mint ez a fekete.« Nem foglalkoztam soha meteorológiával, de azért mégis érdekel az, mint lehetséges, hogy mig a két mértföld széles Bosporus tükörsima, a Feketptenger, alig pár ezer lépésnyire, dühöng féktelenül. A mi szegény »Izmail«-unkat is meghányta szörnyen. Alig voltunk a phanáloktul negyed mértföldnyire, megkezdődött a keserűség. Egy ideig csak a kapitány emelvényén álltunk a szélben, de aztán bekopogtatott a betegség, s mi vonultunk le a fődélzetre. Én régi módomhoz folyamodtam: hanyatt lefeküdni a gép mellé a talajra, hol körülbelül a hajó súlypontja van s az ingás a legcsekélyebb. Aztán leszállt agyamra az a tompa, öntudatlan, zsidongó sajtás, melyet mindenki ismer, a ki valaha tengeri beteg volt. Ott feküdhettem vagy három órahosszat, midőn érzéketlenségemből valami különös zaj vert föl. A matrózok tömegesen futottak az első hely kajütje felé, zavartan kiabálva. Mielőtt gondolhattam volna, mi baj van, valaki azt kiáltotta mellettem.

— Valaki beleesett a tengerbe! Irtóztató!

Pillanat alatt fönn álltam a kapitányi emelvényen, hol Rifát bey is volt, s itt tudtam meg, mi az igazi baj.

— Jangun var! jangun var! — harsogott mindenfelől. — Tűz van, ég a hajó ! — Képzelmükönk, minő hatása van ennek a kiáltásnak. A legiszonyúbb ijedség szállt meg bennünket. Halálsápadtan néztünk egymásra, s a legillőbb pointje volt a jelenetnek, mikor én a Rifát bey karjába kapaszkodva ezt mondtam:

— Effendim, nous sommes perdus!

— Muhabbetlü, — kezdett engem vigasztalni a derék

örnagy törökül. S higység el önök, én egyszeriben megtanultam a török nyelvet. Mondott énnekem sok szép okos beszédet, de biz engem nem vigasztalt meg. Meredten néztem a sötétkék láthatárra, hol a nagy messzeségben az európai phanál villanyfénye csillogott.

— Csónakokra szállni! Part felé! Vízet! Nedves pokrócokat! — lármázták össze-vissza, míg végre a páni félelemnek véget vetett Ali bey, ki azzal a hírral jött felénk, hogy a tűz el van oltva. — Volt pedig ez a tűz az alsó kabinban. Egy mosdókészülék égett el egy darab padlóval és fallal együtt. Nem tudjuk, ki az oka. Egy gyertya dőlt föl, s az gyújtotta fel az egészet. Az »Izmail« fa hajó, s a veszély nagy volt. Az ijedség persze még nagyobb. A legénység az oltásnál derekasan viselte magát; kapitányunk pedig megmutatta, hogy a török bátor tengerész is tud lenni. Buzdította szóval embereit, sőt buzdította tettel is, a mennyiben két hosszúderekű levantei fickót, a kik nem eléggé fürge lábbal vitték a vödört, úgy megpenderített az ő ingük gallérjánál fogva, hogy egyszeriben lemondtak a jeles görög lassúságról s loholtak úgy, hogy lemaradt a lábukról a papucs.

Mikor aztán a tűznek, ijedségnek vége volt, a kormányos egy szörnyű hosszat csavart hatküllejű kerekén s az »Izmail« szép lassan bukdácsolva fordult vissza a Bosporus felé. A mi derék Mehemed Rusdi effendink ugyanis attól tartott, hogy a hajóúrben még lappanghat valahol egy üszök vagy szikra, s Bűjükderében kutatás alá akarta venni a yachtot. Este jó későn értünk Bűjükderébe, hol aztán megtörtént a vizitáció. Az eredmény kedvező volt, s enélfogva nem hiányoztak a toasztok a dinernél. Ittunk a derék »tulumbadzi« (tűzoltó) kapitány egészségére, ittunk

a Feketetenger irántunk való »jóvoltára«, »notre cher« Rifát bey pedig elmondta azt, hogy: Uroim. Üszszom o maggiar-türük tistverisegirt. Iljen!»

Ez volt a várnai út második napjának története.

*

Nagyon sajnálom, hogy a harmadik s negyedik napról nem irhatok önöknek ily részletesen. A két napi küzködést az orkánban jobbára csak küldötttársaim elbeszélése után ismerem. Midőn huszonötödikén délben ismét kimentünk a Bosporusból. a szél már oly erős volt, hogy a tengeri baj az első órákban meglepett. Az egyik katlankémény mellett feküdtem tompa álomban. Barátim mondják. hogy egy a hajón átsapó hullám engem a fődélzetpárkányhoz sodort s ők engem a gépész kajütjébe vittek. A gépész följánlotta számomra szobáját. Annyit tudok, hogy a kabinban ébredtem föl. Hogy miként kerültem bele, nem emlékezem. A szedíren feküdtem, betakarva egy csomó pokróccal, meleg ruhával. Az irgalmas szamaritán, egy török gépész képében, saját ruháját adta nekem a hideg, a tengervíz ellen, mely a kajütben is hullámozott, be-betolulva az ajtó alatt. Január huszonötödikén délután három órától huszonhatodika estéig csaknem folytonos lethargiában voltam, mint a ki hasist szítt. Emlékszem, egyszer fölkeltem, kimásztam a kabinból, s elmentem társaim közös termébe, vizet inni. De ott nem volt víz. A két steward eszméletlenül feküdt, s szomjaznunk kellett. Aztán emlékezem arra, a mit a gépész kabinjában apránként minden összetört. A delejtükarikában álló lámpa, a jó ember apró csecsebecsei, könyvek, íróeszköz, mind hullottak apránként alá. Tudtam, hogy fejem fölött egy etagere függ. melyen ivóservice van megerősítve. Azt is tudtam, hogy ez

az egész rám fog esni. De nem volt erőm fölkelni, s ledobni az üvegeket. Ideges mámorban, félálomban vártam órákig, mikor zuhan már rám az egész. Aztán végre fejemre hült az ivóservice. Ütést nem éreztem. Az etagére-en volt véletlenül egy nyitott borotva is. Az is rám esett a többivel együtt, a nélkül, hogy megsebesítene. Lázamban a fehérúhás, zöldkoszorús, szelídarcú őrangyalokra gondoltam, kikről gyermekkoromban beszéltek nekem. Mulatságom is volt: számlálni a hajó rythmikus himbálását s találgatni. hány fokra hajolt el most meg most az árboc. A tenger harsogott odakünn, a gép zihált, a hajó bordái recsegték, A kapitány emberfeletti erővel kiabált folyton a kormányosnak, a matrózok zajongva jártak-keltek.

Pénteken este felé nagy lármát hallottam. Azt hittem, mindennek vége. Kivánszorogtam a fődélzetre, hol a hullámok majd levertek lábamról. Furcsa jelenetet láttam. Társaim s a matrózok sápadt arcán az öröm lázas fénye égett, s a kapitányt csókolták mind. Rifát bey hozzám jött, megölelt:

— Je vous félicite, mon ami, mon frère.

Kérdeztem, mi történt.

— Nézze ön, ott a föld. Meg vagyunk mentve! Meg vagyunk mentve!

Az ónszínű hullámokra tekintettem, s a távolban megláttam a partot, két világító toronynyal.

— Várna ez?

— Mit gondolt ön, effendim, a Bosporustól vagyunk fél mértföldnyire. Egy óra múlva Büjükderében horgonyzunk ... Én jó anyám, én édes kis fiam! Allaha sükr, istennek hála!

Társaim részleteket beszélnek nekem e két napról. — Mondják, mily iszonyú erőfeszítést fejtett ki a kapitány e vészteljes útban. Étlen, szomjan, álom nélkül állt az iszonyú időben keskeny hidján, s a veszély teljes tudatában csak ő volt. Ő tudta legjobban, hogy minden füstfelhővel, mely a kéményeken kigomolyg, az »Izmail« közelebb áll az elveszéshez, mert a kőszén és fa kifogyott, s ha tévelygésünk a tengeren még két órával tovább tart, a gép megbénul s a yacht a szelek játékává lesz. Megérdemelte, nagyon megérdemelte Mehemed Rusdi effendi azt a köszönő iratot, melyet hozzá mindannyian intéztünk pénteken este Bűjükderében. A béyek török korompecsétjüket ütötték a papírra, mi pedig a kiállott izgalomtól, fáradságtól még mindig remegő kezeinkkel jegyeztük alá neveinket.

Érdekes megemlíteni, hogy a két bey végrendeletet írt a legnagyobb veszély perceiben, s a pergamenlapokat palackokba zárva a habokba dobták. Bámulatraméltó volt a főkormányos kitartása. Ez az ember két napon és egy éjen át fogta szünet, pihenés nélkül a kerék küllőit. A matrózok, kik segítettek neki, rendszerint néhány óranegyed múlva kidőltek mellőle. Ő azonban kibírta az iszonyú munkát, bár az »Izmail«-on át meg átcsapó jeges hullámok letepték róla a ruhát s vérig verték az arcát. Csak akkor rogyott eszméletlenül össze, midőn Bűjükdere alatt a horgonyt nagy robajjal sülyesztették a mélybe. E szegény, egyszerű török hajósnak, ki acélos karral, éles szemmel vezette gőzösünket a forrongó hullámokon, nagy érdeme van a mi megmentésünkben.

Bűjükderében az első teendő volt táviratokat küldeni Konstantinápolyba megszabadulásunkról, s egy csónakot eleségért meneszteni a faluba. Képzeltetik olvasóim, mily

sóváran lestük a ladik visszatértét az esti homályban. Végre valakára evező csapkodás hallatszott és oly kétségbeesett »glu-glu-glu« kiáltások, a minők csak négy olyan pulykától kitelhetnek, a kik tudják, hogy szomorú veszedelem vár rájuk. S a négy pulykán kívül voltak a csónak fenekén még költői csoportozatban rózsaszín coteletteek, ürücombok, kosarak tele narancscsal, gránátalmával és kis-ázsiai óriás-krumplikkal. Cotelette, ürücomb, narancs, gránátalma és ázsiai krumpli! Mily édes hangzatú szók két nap s egy éj folytán koplalt effendik fülében, s mily szép látvány szemeikben!

Nem érzek magamban elég erőt és ihlettséget, leírni ezt a dinert az »Izmaik földézetén. Csak azt nem hallgathatom el, hogy voltak toasztok bőviben, s hogy legnagyobb hatású volt a Rifát beyé, a ki jó gömbölyű, mosolygó képével ez este általános lelkesedés közt háromszor egymásután mondotta el, hogy: »Uroim. Uszszom o magyar-türük tist-verisegirt.Iljen!«

Konstantinápoly az utcán.

(A »grande rue de Pera.«)

Eminali szép, nagyon szép volt. Ha alkonyatkor, mikor a Kabardah hólepte csúcsai bronzszinben égtek, térdig feltűzött piros rokolyával, kezében zöld falombot suhogtatva. dallal ajkán hajtotta vissza a völgyből kecskéit a kis cserkesz faluba, a nyúlánk legények puskatöltényekkel megrakott mellű, hosszú kabátja alatt megdobbant az az izomdarab, melyet közönségesen szívnek neveznek, s felsőhajtottak: »Beh gyönyörű leány lesz nemsokára ebből az Eminaliból.« Mert Eminali még csak tizenegy éves volt. Ez ott, a koratavaszzsal feslő havasi rózsák hazájában, annyi, mintha nálunk azt mondanánk: »Még e, vagy legfőlebb a jövő farsangon veszi föl az első hosszú ruhát.« De a jó cserkesz fiúk nem érték meg ezt a »nemsokára«-t.

Régi, százszor elmondott történet az. Egy reggel ponyva-ekhós. négy fekete bivalytól vont, deszkakerekű szekér dőcögött be a faluba. Két ember ült rajta. A rúdhhoz közelebb eső végén egy nagysüvegű tatár, ösztökével buzdítva jármos barmait; a másik végén pedig, egy vaspántos láda tetejébe kuporodva, egy őszszakálú férfiú. Tudja Alláh, micsoda nemzet. Török a turbánja, zsidó a kaftánja, görög a tüszője s angolok ebben a revolverek. Másnap hajnalszürkületkor tovább vergődött, bukdácsolt a furcsa szekér. Mire a hegytetőre ért, épen a nap első sugarai röp-

pentek alá az ormokrúl a völgybe, szétszakítva, elperzselve a köd pókhálóját Eminak ragyogó könyein s a foszló ködön át még egyszer letekintett a kis falu szürke háztetőire. Aztán az útkanyarulatnál, hol a bércek végkép elfödtek a szűk völgyet, fölszárította kendőjével szemét, s piciny, kicsattanó szájacskáját teletömte rehat lukummal, melyet a jó »daje« (bácsi) bőkezűleg adott neki. S mire az erdőben megzendült az első madárdal, ő is egészen vígan kezdett csicseregni. A »daje« gyönyörködve hallgatta; arany egy hang ez. Megér belőle, testvérek közt is, minden syllaba két és fél piasztert.

Utaztak sokat, sokat, végtelen sokat. A »daje« fél-tette Eminahat nagyon. Ah, a »daje« jó. Beburkolta tetőtől-talpig, még az arcát is, csakhogy meg ne fázzék. Pedig rekkenő nyár volt. Végre elértek egy roppant nagy, csodás városba, mely kékellő tengerek, zöld halmok közt úszik fehér-márvány mináretjeivel a verőfényben. S ott egy sötét, fatáblákkal bezárt ablakú kocsin elvitte a rabnőkereskedő tophanei házába a cserkesz leányt. Itt már valamivel kevesebb volt a rehat lukum. De volt néha rhinocerosbőr-karikás, (selyemmel bevonva, hogy ne hagyjon nyomot a drága bőrről,) ha a tánc, az »illemtudomány,« a dal nem ment a feketekepű, potrohos tanító úr kezdve szerint. Míg aztán jött egy nap X. bey, Y. pasa ha, attaché a párisi nagykövetség-nél, s megvette törvényes feleségül Eminalit, ötvenezer frankon.

A derék bey Párisba vitte nejét. X. bei itt nem visel coiftüret ruinálló feszt, nem prózai nyakiggombolós török kabátot, mint abban az unalmas Stambulban, hanem atlasz »chapeau mécanique«-ot, költői szellemmel varrt frakot, fehér nyakkendőt. Es francia a clacpuetól egész a lakkig.

Párisban első dolga a »ma petite chere femme«-ot beadni mme. Z. növelőjébe, s lelkére kötni a tudós hölgynek, hogy Eminálból (azaz most már Eminnieből) teremtsen mentől elébb párisi nőt, mint annak a rendje. Csak nem tűrheti a »szép« X. bey, a szalonhős, hogy felesége egy (majd adandó) soiréen, neki kezet csókoljon, s keblén keresztbetett karral várja férje és ura parancsát, gyermeki és rabnői félelemmel. Ezeket verje ki mm. Z. neki a fejből s tanítsa őt francia nyelvre, geographiára, fizikára, deklamációra és zongorára.

Hja, csak hogy ezek az utóbiak nagyon nehezen mennek. De annál könnyebben érti meg Eminnie mm. Z. előadásait az emancipációról. Megérti, hogy ezentúl a bey csókol neki kezet, a bey várja félelemmel parancsait s teljesíti föltétlenül azokat; hogy ezentúl ő az úrnő a háznál. S midőn a bey egy szép vasárnap meglátogatta nejét, a »petite femme« eléje állt, nagyot toppantott pici lábával s azt mondta: »Akarom, hogy kivégy rögtön ebből az intézetből. Ki nem állom. Akarom.« A bey elégűlten mosolygott: »Európai asszony lett a feleségemből.« S a fogat már ket-tejükkel robogott vissza a boulevard des Italiens hoteljébe. Eminnie megtanulta nyakára nőni a férjének. Hajh, de nem tanúit vagy csak félig tanult meg egyebet.

A chaise longuea még mindig törökösen összefonva aranypapucsos lábacskáit, melyeken nem tűr meg kényelmetlen, szorító cipőt, szokott ülni. A jasmakot persze levette ugyan és chignonba tornyozta selymez, fekete haját; de a robe felé feredzsét ölt, s ha kedvtelve szürcsöli is a pezsgő gyöngyös hajjait, a fácány fehér mellhúsát még mindig rózsás ujjával tépi szét s emeli parányi ajkához. A francia nyelvből bájosan keveset tud, s mikor a zongorához

ül, rendesen elpattant néhány húrt. Annyira szereti (a nélkül, hogy hallotta volna valaha a nevét is,) Wagnert s vele a fortissimókat, disszonáncokat, hogy a hotel kapujában mindig népcsődület támad, ha rákezd a »zenét.« Egész nap nargileht szí, párisi bonbont majszol és mastix-rágással rontja porcellánfehér fogait. Leereszteti a termek függönyeit, hogy homály legyen, mely úgy nem sérti a szemet, a főt. s melyben oly jó a balzacon heverni és tenni semmit, végnélkül semmit.

Eminaliból valóban Eminnie lett. Török is, francia is, s e mellett sem török, sem francia.

Bocsássanak meg nekem, olvasóim, hogy a »grande rue de Pera«-ról allegóriával kezdtem meg tárcámat. De valóban nem tudtam megállni, hogy el ne mondjam önöknek a legtúrhetőbb hasonlatot, melyet valaha csináltam. Mert szakasztott olyan ez a pérai nagy utca, mint Eminnie; ép oly fél török, fél francia, fél kelet, fél nyugat. S ha talán nem is oly szép, mint ő, még sem lehet eltagadni tőle, hogy van benne sok sajátos báj, sok vonzó.

Azokban a napokban, mikor már nem tette édeskeserűvé minden percemet a sok hivatalos látogatás, tisztelgés: kedvenc multságom volt délelőttökint lóra ülni, s turbánkendőt csavarva a fész közé, hogy a szél el né vigye, az en-tout-cas árnya vagy vízmentessége alatt, órahosszant trappolni a »grande rue« hegyvölgyes, sáros kövezetén. Tudtam gyönyörködni mindig, soha be nem telve, ez utca bizarr, mozgalmas képében, melyhez fogható kevés van a világon. Kis fekete jegyzőkönyvembe sokat rajzoltam, vázoltam (szavakkal) e képről. Hadd mutassak be egykét részletet önöknek.

A festő is (szükségképen) mindig egy ponton kezdi dolgozatát. így kezdem én is. S ez a pont egy ódon, időszürkítette, török deszkaház, a minők ezreiből áll egész Stambul, Galata, Ejub. Sötét homlokzatán nehézkes erkélyek szögellenek ki, földszinti ablakai kihaltak, mogorva, zárt kapuján pedig függ egy tábla alatt valami kalapácsszerű eszköz: keleti találékonysággal kigondolt telephon a házbeliekhez, a bebocsáttatás ügyében. Kevés ember kopog azzal; a ház ura meg legfőleg a cselédek, mert az asszonyok nem járnak ki s látogatást sem fogadnak. O-török ház ez, a maga valóságában és szennyében. Vöröslik a küszöbe előtt a lucskos trottoiron egy csapat éhségtől alvó kóbor eb rókaszin bundája. Almokban várják a kapuzár csikorgását, mikor aztán a rabszolga közéjük dobja az aznap szemétjét, hulladékait. S e régesrég faviskó támaszkodik egy ötemeletes ragyogó palotához. Az igaz, hogy csak négyablaknyi széles, de azért ötemeletes is, ragyogó is, palota is. Ez a ház francia szellemmel, ízléssel, francia könnyed hányavetiséggel és stylszerűtlenséggel van építve. Korintki oszlopok és római karyatidek (kettő-kettő) tartják a tympanont, (melyben kővasutak és kőgőzhajók kéményei eregetik a márványfüstöt,) s ezen felül magas ó-német cserépfödél ágaskodik a tetőn. A fronté megrakva góthcsipkészetű balkonokkal (mindeniken cégek, franciául, törökül hirdetve, hogy ott »dentiste« lakik,) földszint pedig óriás tűkörkirakatú lyoni szőnyegkereskedés, »au bon marché !«

A szomszéd ház kis, alacsony, szurtos görög épület. A falára primitív betűkkel van rámásolva: »Xenodochion«. (vendéglő) az egyik oldalon, és »Kaffenion«, (kávéház) a másik oldalon. És szenny, pipafüst, rekedt kiabálás mind a két oldalon. Következik ismét egy európai kőépület, műke-

reskedéssel, könyvárussal, fotográfussal, s mellette megint gubbaszkodik egy török fakunyhó, melynek nyílt szatócsboltjából ömlik ki a faggyú, a sajt, a vaj, a hagyma illata, mely talán átleng a pár lépésnyire levő »Alcazar«-ba is^ hol, mint a roppant tarka plakátok hirdetik, ma és minden nap föllép mlle Dumont, francia, világhírű chanssonette énekesnő, a »szép« Kadoudja »török« művésznő, Fanni k. a., sat. Belépti díj fél medzsidje, hölgyek ingyen. »Tündéri villanyos világítása park és nagy színház is van itt.« Nem messze innen van az orosz követ rezidenciája. Bronzrácsú udvarkert, a kapu fölött kétfejű sas és a háttérben a kastély. A rács előtt bokáig érő mentsikoffos, mérges, borotváltképu muszka portás. E hely mellett az igaz müzülmán úgy megy el, mintha dzsint látna. Erősen szorítja az áloéfaolvasót, melynek kilencvenkilenc szemén Alláh mindhárom tulajdonságát harmincháromszor pörgeti végig és sóhaj rezeg át szakálán.

S e heterogén falak közt van egyszer a különös, tarkabarka élet. A »grande rue de Pera« folyton hemzseg a legkülönbözőbb néptől. Európai, francia öltözetű emberek, elegáns hölgyek, szegény török rabnők, örmények, görögök, nagysüvegű pópák, hamálok, szerescenek összevissza, s legkivált ötezerféle házaló kereskedő, ki mind ordítva kínálja a maga árucikkét. Lacikonyhások, hátukon háromlábú asztallal, melyen halommal van a faggyúsperec, berbécshúsbéles, főtt toklyófej; hindisztán dzsevizi-árusok; kueséberek egész karavánokban, vesztegetve fügét, datolyát; a mi ismeretes »alvés« rácaink serbettel, szultánkenyérrel bővített kiadásai, minden kapu előtt; kisázsiai parasztok, a kik kecskebőrbe varrt juhtúrót visznek a vállaikon; görög sáfrányosok; internationalista naplopók, egy csomó

újsággal a kezökben lármázva, hogy: »Ephemerida! »La Verité«, »La Turquie«, »Vakit«, »Bassiret«, »Levant Heraldé. pipa- és késkereskedők; madárvásárosok, fejök tetejére tornyozott kálitokkal, a mikben rikolt a sok papagály, kakadu s karapdálják egymást az elcsenevészett majomfiúk; pórok, bivalytömlőkben vizet árulva; régiség- és »kuriózitás«-handlék, s ki győzné leírni, mivel üzérkedő emberek. S ez kiált mind a maga módjával s a maga nyelvén. Csodálatos, kábító hallgatni ezt a zűrzavaros hangversenyt; (mert ez az: versenyeznek ki tud nagyobbbat ordítani.) A velencei »pescheria« híres zshivaja semmi ehhez képest. A konstantinápolyi megszokta már, de a mi fülünknek különös, újszerű. Eleinte csak a chaos jut hozzánk, de később tudjuk megkülönböztetni az egyes hangokat. Napok után végre ismerőseink is lesznek. Kitaláljuk, hogy az a vontatott kiáltás (épen olyan, mint a nálunk böjtben városszerte hallható »uláji!«) az utcai borbély szava; az a trillázó jajgatás a fakanalastól származik; s hogy a gyógyító füveket áruló vén zsidó szólal meg, midőn csillagászi pontossággal ötvenöt másodpercenként, átható orrhangon nyolc negyeden keresztül remeg a légben:

— Aaaaáaa!

A »grande rue de Pera« e tarka, zajos élete kezdődik reggel, hajnalszürkületkor, s végződik midőn a muezzinek a negyedik imára hívják föl az igazhívőket. A sürgésforgás, láрма az első alkonyi árnynyal kihál. A néptelen, csöndes utcán csak az éji örök tipegnek lomhán alá s fel, kopogva a talajon szüntelen olyan nagy sulykokkal, a minőkkel nálunk az újonan rakott kövezetét egyengetik. A sulykok csattognak egész éjen át; ez által ellenőrzik az örök ébrenlétét. De van ennek más gyakorlati haszna is. A tol-

vajok mindig tudják, minő tájon jár a bakter s ott aztán nem lopnak; hanem félrevonulnak dicséretes szerénységgel oda, a hol sem nekik nem alkalmatlan lopásközben a súlyokdurrogás, sem ők nem háborgatják (jelenlétök által) a baktereket. Bűn is volna turkálni ezeket szegényeket. A korán azt tanítja, hogy álmos embert zavarni ép oly vétek, mint a szomjuhozók elől kiapasztani a vizet. A tolvaj urak, bármily kevésbé is törődnek a koránnal, (lévén száz közül kilencvenkilenc görög »kleptisz«,) kerülnek minden találkozást a jó bakterekkel. Még valamelyik ezek közül a jámbor örök közül igen meg találna ijedni, aztán megbetegednék. Mert az ijedségtől gyakran megbetegednek az emberek. Minek okoznának hát ők ilyen kellemetlenséget a jóindulatú baktereknek, a kik soha az életben nem molesztálják őket. Nem becsületes tolvaj az, a ki nem tud becsületet, így gondolkoznak a derék perai »kleptisz«-ek.

A szépről.

(A török nők. — A kis »kali Eleni.« — A Gedik pasa színháza. — A tenorista és a primadona. — Egy effendi, a ki nem várja végig a komédiát. — Cserkesz vívás. — Konstantinápoly hold- és hófényben.)

E fejezetet a szépnek szentelem. Olvasóim megnyugtatására azonban mindenelőtt kijelentem, hogy azért az nem lesz aesthetikai disszertáció. Nem értek én ehhez, s ha értenék sem volna lelkem önök őt ilyesmivel megszorítani, ebben az úgy is meglehetősen szomorú világban. Egyszerűen előveszem konstantinápolyi naplómát, s lapjairól, melyeken heterogén tarkaságban van összehalmozva fény, ünnepély, derű, homály, szép, rút, ide írom néhány jegyzetemet, melynek tárgya kiválóan a »szép« fogalma alá tartozik.

*

A konstantinápolyi »szép«-ről beszélve, természetesen legelőször a nőket kell említenem. Nem a törököket értem; azokról (legalább nekem,) igen bajos volna írni, pláne szépet, költőit. Az a dominószerű, csúnya feredzse, a kiállhatatlan magastalpú fapapucsok rémítően prózaiak, s ha szép szemek csilognak is ki a jasmak alul, mit ér az? A szép szemek egymagukban, rózsás arc, nevető ajkak,

sötét fürtök nélkül csak annyira lelkesítők, mint Claud Lorrain egy tájképéből ollóval kivágott négyszögcentiméternyi darab, vagy két szó, tervtelenül kikapva Chenier André valamelyik idylljéből. Ezért, kérem, engedjék el önök, hogy a török »güzel kiz«-ekről (szép leányokról) írjak, mert bizony nem tudok. Hanem inkább szolgálak önöknek egy kis görög kalo-ethnographiával.

Az igazi görög női typust először a kis Sira szigeten láttam. A »Ceres« jó félnapot horgonyzott Hermoupolis alatt, az idő (január elején) napfényes, tavaszi volt. Bárkábból a mólóra szállva ki, akikötő zajában, sürgés-forgásában e hang vonta legelőször magára figyelmemet:

— Telegrafimata! telegrafimata!

S a hang csengő, üde volt, egy tizenhárom-tizennégy éves leánykéé, ki árulta az athéni börze, a stambuli conférence legújabb távirati híreit. Szokás itt az ilyesmit rögtön lenyomni kis papírseletekre s azon nedvesen árultatni az utcákon, öt legtájával darabját. Soha oly szép gyermeket, mint e leány volt. Fényes, fekete haját a tengerből friss szele kibontotta, összekuszálta, s arca e csodás, sötét lugas selyemindái közül kandikált ki, pajzán, naiv bájában. Képzeldenek önök egy antik Phrynefőt, a legigazibb görög arcéllal; persze nem fagyos, fehér pároszi márványból, hanem élve, mosolygón, a hamvas olajsín bőr alatt dél átpirosuló, meleg inkarnátjával. Aztán képzeldenek önök két, hosszú pilláktól beárnyékolt, méla, dévaj, komoly, nevető kökényszemet s egy kicsattanó, piciny piros ajkat, mely oly bájosan tudja végnélkül kiabálni ezt a csúnya szót, hogy:

— Telegrafimata! telegrafimata!

S ha önök mindezt elképzelték, igen természetesnek fogják találni, hogy biz én megvettem tőle mind a nyolcvan-

két példány »telegrafimá«-t s azt a pár drachmát, a mi visszajárt volna a medzsidjéből, nagylelkűen odaajándékozta neki. A szép gyermek mindezt nem találta ily igen természetesnek. Csodálkozva, csaknem félve emelte rám ragyogó sötét szemét.

Bizonyosan valami ilyes fordult meg fürtös fejében: »Ez a kyriosz megbolondúlt.« Aztán ezt rebegte.

— Evkharistó, mszie, evkharistó. — (Köszönöm, monsieur, köszönöm.)

— Mi a neved, szép kis leány? — merítettem ki nagy erőfeszítéssel összes ujjgörög tudományomat.

— Eleni, — szólt hirtelen, mélyen elpirulva, s a következő pillanatban egy szűk, meredek utca szögleténél láttam eltűnni tengerzöld rokolyája lebbenését.

Íme csak most veszem észre, hogy a konstantinápolyi görög nők helyett a sirai kis újságáros leányról, Helénről beszéltem önöknek. Különben nem nagy hiba. A görög hölgyek Konstantinápolyban ép oly szépek, mint Hermoupolisban vagy mint az egész világon. Törökországban nagy föladatjokat: kárpótolni a szemeket a jasmakért, könnyen, diadallal töltik be. Valóban nincs benne csodálnivaló, hogy Byron mindenelőtt híres verse e refrainjét tanulta meg újjörögül:

— *Ζωή μου, σὰς ἀγαπῶ.*

*

A szép szolgálatában áll a színház is, tehát szabad felőle is írni e tárcában, mely a szépé. Konstantinápolyban csak egy török színházat láttam: a Gedik pasa címűt, melyben a magyar küldöttség tiszteletére nagy díszelőadást rendeztek. A Gedik pasa színháza Stambul valamelyik

szűk. félreeső sikátorában van, elrejtve a régi faházak közé, a mi különben épen nem megaláztatás ránézve, mert idejére nézve jómaga is régi, építési anyagát illetőleg pedig szintén csak fa. De azért mégis ő az első, a legelőkelőbb török színház.

Nézőtere olyanforma berendezésű, mint az európai színházaké, csakhogy persze más Ízlésű és kevésbé fényes. Két sor páholy, vörös meg kék díszítéssel, fehér alapon. Legfölül karzat, alant pedig az egész földszint állóhely. Csak a zenekar tagjai ülnek. A világítás olaj. Különös, hogy a gázcsövek, melyek behálózzák egész Konstantinápolyt s benne a legelhagyottabb utcákat, kiépítetlen, kopár tereket, épen innen szorultak ki. A függöny virágfüzérékkel átfont oszlopsort ábrázol; emberalak nincs rajta sehhol pingálva, mert azt tiltja az igazhit.

A török nők Konstantinápolyban nem járnak színházba soha. Nincsenek számukra elrácsozott páholyok, mint a kairói »theatre royal«-ban, melyeket az udvarias khedive talált föl. Ekép az egész publikum csupa férfi, kiknek vörös feszei ellepik az egész nézőteret tetőtűi földig. A színészek közt török nincs egy sem. Örmények, görögök, kik nem irtóznak úgy a »komédiázás«-tól, mint a müzümán ember. így tehát vannak a színháznak művésznői is.

Egy török operettet játszottak, énekeltek. Elég furcsa história volt az. A zenekar először rázörrentett valami nyitányfélére. Állt pedig ez olasz motívumokkal inficiált török muzsikából, síppal, dobbal, nádi hegedűvel elzajogva. A mikor a végére értek, nem minden makacskodás nélkül, föllebbent a kortina s látszottak meglehetősen gyarló feketeikkel a deszkák, melyek hivatva vannak törökül jelenteni a törökvilágot. Ezúttal azonban csak » félvilágot « lát-

tank rajta. Tudniillik olyat, a minek csak a fele török, a többi pedig görög, albán, levantei stb. Az első szereplő is a darab ebből a feléből való volt. Az egyik zöldre, pirosra mázolt rózsabokor mellől előjött egy kis emberke, ráncos újgörög tunikában, festett ábrázattal, hosszú pléhyatagánt villogtatva rövid kezében. És elkezdett énekelni pogányul. Hős volt és tenorista volt. Lépett iszonyú nagyokat, forgatta a szemét s lábujjhegyre ágaskodva vágta ki a magas É-ket, rendszerint egy-egy rettentő falsette képében. Kevés vártatva beszállingózott a scénára egy csomó nagyturbánú kórista, s köztök egy cirkuszi bohócruhába bujt, hegyessüveges ur: a társulat buffója, a publikum kedvence. Tapssal is fogadták, még pedig nagygyal. A művész, előkelősége érzetében, s tudva azt, hogy neki »minden szabad,« kiállta sűgőlyuk (mert ez is van,) mellé s onnan bolondozott. Minden szavát kacagással, tetszéssel kísérték. Sehoh a föld kerékén nincs olyan hálás közönség, mint Konstantinápolyban. Mi persze egy szót sem értettünk a művészek török beszédéből. Kísérőink magyarázata után azonban megtudtuk, hogy min fordul meg a darab. Sőt többet is tudtunk, mint a mennyit kellett volna. Mert mindenki máskép mondta el a sujet-t. A. effendi beszélt egy albánról, kinek fő (s egyszerűsmind egyedüli) jellemvonása az, hogy cudarul tékozló. A hős (a tenorista,) e hibáját aztán három felvonáson keresztül a maga hasznára fordítja vagy kilenc ember, s az utolsó jelenetekben végkép kifosztanak már az albánt, ha közibök nem vágna szent furkósbotjával az örök igazság. A vitéz ekkor észére tér, a gonosztévöket pedig fölaggatják. B. bey regényesebb szempontból fogta föl az operettet. Van (szerinte) egy emberséges kukoricakereskedő, a ki szerelmes lett nagyon egy defterdár leányába. De a kukoricakeres-

kedő csak kukoricát számlál, a defterdár pedig a helyett aranyat számlál. És kész a »házassági akadály« és az érdekes dráma. C. pasa (nem a legjobb képpel) úgy interpretálta a darabot, hogy az »egy erős szatíra a háremélet ellen.« Szóval, »tot capita,« annyiféleképp magyarázták az operettet.

Volt azonban több jelenet, melyet mi is megértünk. Például az, mely hasonlít Mozart »Szöktetés a szerájból« operájához. Mert kell a török színművekben is »chercher la femme.« — Két háremhölgy csónakáz dalolva a »gök szu« (édes vizek) tükcrén. A hősnek természetesen bele kell szeretnie az egyikbe, vagy talán mind a kettőbe is. A jelenetben kevés új van. A víz ép oly otrombán festett vászon, mint nálunk s a »könnyű sajka« oly kifogástalanul akadozott, nyikorgott, akár »Lohengrin«-ben. A társulat ifjú primadonnája (örmény hölgy,) azonban a sárga feredzsében, az átlátszó jasmakkal igen érdekes jelenség, s a mélabús török népdalt (az egyetlen megkamisítatlant az egész operettben,) sok természetes bájjal és friss, fiatallányos kellemmel énekelte. Hangja persze iskolázatlan a legszörnyűbb és legszeretetreméltóbb módon. De skálázott, solfeggiozott-é valaha a fülemüle? Fölösleges az. A primadonna üdén, csengően, csattogón dalol, nagy sötét szemei pedig tudnak (s ez a fő) a szívhez szólni hatalmasan. A mit bizonyított a földszint habituéinek deszkafalrengető tapsa és brávózása.

A jelenet végén elbúcsúztam a Gedik pasa színházától. A csurgó esőben a bejárat előtt nagy csoport ember ácsorgott. Ha már »nem futja« arra, hogy belülről nézzenek és hallgassanak, néznek és hallgatnak kívül. Látni bizony alig látnak többet, mintha egy óriás kalamáris nedvében búvárkodnak, de annyi bizonyos, hogy olykor halla-

nak valamit, mert a faépületből kiteved olykor egy-egy hang a primadonna trilláiból vagy a rézdob dörrenése. Gyönyörködve hallgatják ezeket (kivált az utóbbit) a jó emberek. Néma csendben állnak s csak a mikor egy nagyot csattan a tányér odabenn, szólalnak meg elragadtatva:

— Ah, pék güzel! (Ah, igen szép!)

Engem bámultak rettenetesen, hogy már a darab elején elmentem. Egy effendi, a ki nem várja végig a komédiát. Eresztenék csak be őket, bezzeg nem mennének ők ki még a végén sem. Mindig azt kiáltanák: »Mégis !« S ez az isten iránt háládatlan már az első felvonás alatt szedi a sátorfáját!

*

A szultán két fiatal cserkesz testőrkapitánya: A. és K. beyek, gyakran meglátogattak minket a Galata szerájban. »Bon garzon« volt mind a kettő a szó legfranciább értelmében, s mi szerettük őket nagyon. Örültünk már, ha festői egyenruhájok megcsillant az ajtó keretében, s ha a válásra került a sor, alig tudtuk elbocsátani a derék fiukat.

Egy este, ebéd után a társalgóban szürcsöltük a fekete kávé és szíttuk az »ejí tütün«-t (jó dohányt.) Az egyik kerevet mellé két tiszti kard volt támasztva. Gyönyörű két szerszám, egyenes, mint a káka, damaszkusi rózsás acélból. S mindkettő kézkosárral s élesre fenne. Ideáljai minden vivőkardoknak.

A beyek észrevették, hogy mi mily érdekléssel nézzük a fegyvereket.

— Pompás két jószág az, — szólt K. bey s aztán A.-hoz fordult: Gyere, kardás, (testvér,) mutassuk meg egy kicsit: hogy vívnak a cserkeszek.

— Úgyis elhiszszük, hogy kitűnően, — mondtam én, az ebéd tűzkabú kyprusi koraira s a Cliquot özvegyek ki-ontott vérére gondolva. — Kérjük, hagyják abban. A kardok rendkívül élesek és könnyen....

— Ej, hát kiki vigyázzon magára, — mosolygott A. bey, s a következő pillanatban az aranybojtos kard szisz-szenve röpült ki hüvelyéből, csillogó ezüstös kört vágott a levegőben. — Alons, cher karclás.

— De kedves A. bey kérem....

Késő volt a beszéd. A cserkeszek már a szoba közepén álltak. Gyönyörű látvány volt e két sugár, daliás ifjú, ragyogó mezében, szikrázó szemekkel, derűit homlokkal és fénylő karddal, groteszk állásban. Az acélpengék hirtelen süvöltöttek, s megkezdődött a harc. Nem a mi hideg, számító vívásunk, hanem szenvedélyes, önfeledt csata, melynek minden ize azonban tervszerű, mesteri. Nem tudhat úgy vívni más, mint e férfiak, kiknek már vérében, fájában van e művészet, kik őseiktől örökölnék minden izmot a kardforgatáshoz. Kaftánjok piros, bő ujja szállt a légben, a fegyverek csengtek, zizegtek, csattogtak; majd féltérdre ereszkedtek mindketten, majd fölmagasodva harcoltak villámgyorsan, vakmerően. Szinte elkábulva néztük. Teltettük őket, ha láttuk csodálatos vágásaikat, s megnyugodtunk, látva, mennyire hatalmokban van a kard s karjok minden izma. — Tíz perczig tarthatott a viadal. Az elragadtatás tapsában törtünk ki, mikor a beyek félredobták a fegyvereket. Rá sem gondoltunk, nem sebesült-é meg valamelyik véletlenül. Szerencsére nem történt baj.

— Csak játék volt, — mondá nevetve A. — De tudunk mi másképen is, ha kell. Mondják meg önök, ki jobb vívó, K. bey vagy én?

Mi persze, (de talán más sem) nem tudtunk bírálatot mondani. Bámultunk egyhangúlag s rá gondoltunk a szegény liszteszsák mentsikoffú kozákra, a ki otrombán emelgeti taktusra ügyetlen dárdáját.

*

Késő éj volt, az az már talán kora reggel is. A Galata-szeráj egyik termében ültünk néhányan a párolgó theáscsésze mellett. A csillagtalán, borús éj besötétlett a roppant ablakokon, s ha a csillárfénytől káprázó szemünket néhány percig a homályba mélyesztettük, lassan kibontakozott alant a ködből Konstantinápoly, bizonytalan körvonalaival. Az Aranyszarv, a Márványtenger szürkén, nyugodtan simultak a sötét partok alatt, melyeken alaktalan fekete tömegként meredtek a házak, óriás templomok.

Derültebb, érdekesebb kép volt ennél a rum lobogó kék lángja, mely serényen nyaldosta körül a csésze tág szélét, s olvasztotta átlátszó aranyszínre a cukor fehér kockáit. Elmúlt egy-két óranegyed, s egyszerre így szólt hozzám valaki:

— Tekintsen ön ki az ablakon.

Csodás látvány volt az. Az ég nehéz hófelhői az Aj a Sophia fölött meghasadtak, s a sötétkék, csillagos égről a telt hold szórta hideg, fehér sugarait, nappali világossággal árasztva el a tájat. S a fellegekből szálltak le a nagy, sűrű hópelyhek. Mintha milliárd köszörűit gyémánt kavargott volna a derűs, holdfényes levegőben, kacéran csillogva. Bűvös tájkép, fehérrel, feketével és gyémánttal rajzolva. A mecseteket, mináreteket, dzsámikat mind belepte a hó, a háztenger végtelen havas síknak látszott; a tengeren sötét köd ült. És lévén az első imádságóra, a muezzinek

és hodzsák megjelentek tornyaikon, s szállt a vontatott, csengő ének a szunnyadó óriás város fölött. Az Achmedje csipkés erkélyéről is áthallatszott a hang hozzánk, a perai magaslatra az éji csöndben. Fölszakítottuk az ablakot, s kitártuk lelkünk a csodás bangók, a fény, a ragyogás előtt. Keleten, Ázsia fölött a láthatárra sűrű csík rajzolódt: a hajnal. A nappali zaj ébredni kezdett. Utcai lárma? kikötői moraj, gyáarak zúgása. A felhők kárpitját összevonta egy szélroham; a hold, a csillogó hó eltűntek.

Lapok konstantinápolyi arcképalbumomból.

(Abdul-Kerim pasa. — A szerdár ekre, a bor és a német nyelv. — Száva pasa. — Mehemed effendi. — »Sziladzi basi.«)

Szokásom néha esténként elővenni azt a kis sötétkötésű albumot, melybe konstantinápolyi ismerőseim arcképeit gyűjtöttem össze. Oly jól esik ez arcokat, melyeket ünnepek, fény közt láttam mindig, itt nyugalmas, egyszerű szobámban újra végignézni. Nem vakít a csillár, nem hódít a zene, nem gyötör a mente súlya s nem busítanak középszerű speackek. Szemüvegem is más van, mint a török fővárosban. Nem nagyít vagy kicsinyít oly erősen némely dolgot, mint amaz, s a körvonalokat meglehetősen élesen bocsátja át magán. Engedjék meg olvasóim, hogy albumomból néhány lapot bemutassak önöknek.

*

Az első lap művészien készült, cabinet-fénykép Abdul-lah fréres műterméből: Abdul Kerim, a szerdár ekrem. Az »öreg úr« sajátkezű ajándéka. A képen egy kis asztal mellett ül, jobb kezével erre támaszkodva. A generalissimusnak úgy látszik, szokása mindig valamely tárgyra nehezdedni. A hányszor láttam, mindig e helyzetben volt. Ez által alakja bizonyos szoborszerű nyugalmat és könnyűséget nyer, s ehhez járul katonás fejtartása és komoly, férfias tekintete, mely mint két sötét villám ragyog ki bozontos szemölede alól. Olajbarna

arcát hófehér szakál köríti, melyre két nagy fecskeszárny simúl le: még mindig koromfekete bajusza. Orra közönséges erős, vastag; szemöldei közt mély redők vonnak barázdát. Arcán mosolyt nem vettem észre soha. Válla afarnesi Herkulesé, melle domború, széles. Kezét többször volt alkalmam megszorítani, s mindannyiszor bámultam. Az »öreg úr«-at legjobban jellemzi keze. Ne gondolják önök, hogy »motorische«, »sensible« vagy a psychische Hand« az, melynekről C. G. Carus beszél »Az emberi test symbolikája« című híres könyvében. Nagy, durva barna kéz az, melyen meglátszik, hogy nem takarta glacé soha, melyen meglátszik, hogy egyaránt tudja forgatni (s forgatta számtalanszor) a kardot, a puskát, az árokhányókapát s az ostromkarópörölyt; melynek vasizmán meglátszik, hogy ez volt az a kéz, a mely a djunisi győzelmet aratta. A szerdár ekrem mindig egyszerű tábornoki egyenruhában jár. Meglehetősen kopottas vöröspoztó pantallón, oldalt fekete csíkkal, s kék török katonai kabát, sárga félholdas gombokra. Ez öltözete. Fején közönséges barnásvörös, vastag fes; fatörzsnyi derekán tisztí kardkötő, melyről most a magyar díszfegyver függ alá.

Az »öreg úr« még ó-török. A próféta a bor iránt való tilalmát szigorúan megtartja. A díszebédeken megfigyeltem, hogy poharai (még a pezsgős és sörös is, pedig e két italt a legtöbb egyházi rendbeli sem »veti meg«,) érintetlenek voltak mindig. Eleinte azt hittem, hogy az csak most van, midőn az »öreg úr« gyöngélkedik. Összeszedtem tehát összes török tudományomat s ezt kérdeztem Mehemed effenditől:

— Szerdár ekrem jók icsior? (A generalissimus nem iszik?)

— Az »öreg úr« nem iszik soha mást mint vizet, —

felelt a mi »emberséges csorbadzsink«, a ki csak törökül beszél ugyan, de azért mi együtt mindig tudtunk konverzálni.

Az »Öreg úr« a közzé a kevés török közzé tartozik, a kik németül is tudnak. Ez az egy európai nyelv az, melyet a szerdár ekrem beszél. Bécsben tanulta, mikor itt katonai tudományokat hallgatott. Ritka olyan szófukar ember, mint ő. Leül szokott szoborszerű helyzetébe, s nem szól egy szót sem. Ha társalognak körülte, vagy beszélnek hozzá, csak sűrű szemöldei egy-egy intésével vesz részt a konverzációban, s egyedül néha egy-egy rövidke szót mond mély, lassú hangján. A mi kedvünkért azonban megszegte régi szokását, s mondott tört németjével egész mondatokat is. Márkus István úrtól hallottam már, hogy az »öreg úr« a magyar kiejtéshez nagyon hasonló idiómában beszél a németet. Most saját füleimmel győződtem meg, hogy egy szegedi urambátyám nem tudná különb csongrádmegyei accent-nal hangoztatni a Goethe nyelvét mint Abdul Kerim. Följegyeztem magamnak egy mondatát betüröl-betűre nyelvészi szempontbúi és azért is mert a az a nyolc szó ékesszólóbb jellemzés ő rá, mint ha egy könyvet Írnánk róla, tele bombasztokkal.

A municípium bálján szerencsés voltam az »öreg úr«-ral néhány percig beszélhetni. Egy mellékteremben (a táncteremre nyílóban) ült (mint mindig) egy asztalka mellett. Éjfél után volt már jóval. Társalgásomat, bár tudtam jól, hogy a generalissimus nem szereti a bókokat (kivált az ügyetleneket) kénytelen voltam azon kezdeni, hogy mennyire örülünk mi, (e bók különben igaz szívből jött) hogy őexcellenciája megtisztelte látogatásával a számunkra rendezett ünnepélyt és bált. Jóakaró szemöldmozdulat volt a felelet. Később körülbelül ezt mondtam:

— Végtelenül sajnáljuk, hogy ő excellenciája így fá-

rád, virraszt a mi kedvünkért. Késő az éj, s annyi győzedelmes, fáradsággal teljes csata után édes lehet a nyugalom. — Ik blajbe són zér gérne auf für aik. — Ezt a nyolc rősz német szót hallottam mindössze a jó öreg Abdul Kerim bozontos bajszu szájából.

*

Második arckép: Száva pasa, a magyar küldöttség felelhetetlen, szives házigazdája. Torzomborz, deres szakála mellett is elegáns arc, török typus a maga eredetiségében. Pedig Száva pasa voltaképen Σάβας, ruméliai görög s e mellett katolikus. A mint mondják, mozgalmas, göröngyös pályája volt nagyon. Párisban növekedett, kezdetben katona volt (még akkor csak effendi) míg aztán végre beylerbey, pasa s az ottomán egyetem igazgatója lett. Alig lehetett volna odavalóbb embert találni, mint ő. Magas paedagogiai műveltsége által alapostul reformálta az egész »Université impériale«-t, úgy hogy ennek például technikai fakultása teljesen európai színvonalon áll. Száva nagy tudományának és műveltségének fényes jele az az »Introduction«, melyet az egyetem ezernyolcszázhetvenhatodiki programjához írt. Ekés kitűnő francia stylfi cikk ez, melyet valódi élvezet át-meg átolvasni. Száva pasa a francia nyelvet oly tisztán, oly finoman árnyalva, oly tősgyökeresen beszél, mint bármely született párisi. Bírja kitűnően az olaszt is, a legszebb toscanai dialektusban; tud törökül, arabúi s újgörögül.

Oly született és lett szónokot, mint ő, keveset találhatni. Én nem hallottam nála jobbat soha. Nem hiábavaló a Demosthenes nemzetéből. Rajongóvá képes tenni hallgatóit. Pathosza könnyű, egyszerű, nemes, művészien beszél s tud a szívhez szólni melegen. A társalgás a szónoklat gyer-

meke, s Száva pasánál e gyermek méltó anyjához. Szellemes kitűnő causeur; minden mondatában nagy műveltsége szóval meg, s e mellett szeretetreméltó, akár egy jó nagybácsi.

Szávát február elején a szultán az összes török szigetek kormányzójává és musirrá (marechal) nevezte ki. Az egyetlen kétségkívül sokat, nagyon sokat veszített benne. A törökországi keresztyének azonban örülnek ez előléptetésnek. Nem mohammedán soha sem jutott még ily magas rangra, s ez cáfolata azoknak a (bizonyos helyekről kikerült roszakaratu) mendemondáknak, melyek a törökországi keresztyének szörnyű állapotairól, erőszakolt áttérítéseiről sat. beszélnek.

Száva pasa jelenleg Konstantinápolytól messze: Rhódusz szigetén lakik. Bizonyára gyakran gondol jó szívvel itt is Magyarországra s az ifjúság küldötteire, kiknek a török fővárosban töltött szép napjaikban valódi, igazán szeretett családfője volt.

*

A Mehemed effendi arcképe. — Szegény jó kis Mehemel effendi! Persze önök nem ismerik ezt a becsületes, apró török embert, nyakig gombolt kabátjával, iszonytató nagy bajuszával. Pedig ő fontos, nagyon fontos szerepet játszott a magyar küldöttség konstantinápolyi életében. Az igaz, hogy csak a kulisszák mögött. De orációzott a mi kedvünkért és a mi érdekünkben ő is sokat. Az igaz, hogy csak a pincemestereknek, szakácművészeknek, étékfogóknak, asztalnokoknak, szolgáknak. De valljuk be, nem ér-e föl ez a kis oráció sok gyönges speechsel: »Ma Médoc, Château-Margaux, Saint-Julien, Crémant rosé legyen ebédre. Ti főző emberek ügyeljete, hogy ne hiányozzék a szarvasgomba, a

fácány, a berbécscomb és a piláf. Ti pediglen, hosszú derekú görög fickók, szolgáljatok fürge kézzel-lábbal, ügyesen, mert különben reszkessetek az én haragomtól».

Tudniillik a kis Mehemed effendi a Galata szeráj csorbadszija, azaz gazdája. Száva pasa, Kerim effendi, Carolides, Perrard, Goold, Lambert stb. urak arról gondolkoznak, hogy valahogy ne maradjon üresen a nemes török fiatalság feje; Mehemed effendi pedig, mint háznagy, arra törekszik, hogy a gyomorban ne támadjon üresség. A magyar ifjúsággal szaporodott neki a baja. Berendeztetni a lakosztályokat, intézni nagy dinerket, banquetteket, melyek a Galata szerájában »megejtettek«, kormányozni a szolgák nagy seregét vas marokkal és mérgelődve; fekete kávé parancsolni napjában harmincszor, a hánszor látogatók érkeztek. De a jó kis Mehemed effendi elvégezte ezt a sok dolgot szívesen és nem fáradva ki soha. S ha már nem volt épen semmi tennivalója, elüldögélt csöndesen a társalgóterem valamelyik félreeső kerevetjén órákat, nagy bajusza alól kontemplatív karikákba eregetve a cigaretté füstjét.

Szerettük ezt a derék, pici, fekete embert nagyon. Csak az volt a nagy hiba, hogy nem tudtunk vele beszélni, mert ő csupa török volt. Azaz, hogy én mégis tudtam, mint már a szerdár ekremről szólva emiitettem. Az igaz, hogy nem vitatkoztunk Herbert Spencerről vagy az alany és állítmány viszonyáról az árja nyelvekben; az is igaz, hogy nem valami nagyon sokat konverzáltunk. De azért megértettük mi mindig egymást. Sőt én még nagy frázisokat is tudtam mondani Mehemed effendinek. Például ezt: »A török és magyar nemzetet vérszerinti kötelék fűzi össze. Mi testvérek vagyunk. Még nyelvünk is rokon; egy néven nevezzük szülőinket és ugyanaz sok más szónk.« Ezt én törökül így fejeztem ki:

— Ozmanlilar, madzsarlar kardaslar. Ana, ata, kapu szakál, bicsak!

(Szószerinti magyar fordítás: »Törökök, magyarok testvérek. Anya, atya, kapu, szakál, bicsak!«)

Roppantul tetszett ez a beszéd Mehemed effendinek. Szorongatta a kezem váltig, ragyogott az örömtől és szeretettől két kis bogárszeme, aztán elkezdett beszélni tömérdek, peregve mint a rokka. Persze nem értettem belőle egy betűt sem; de megértettem az egészet: a rokonszenv és jó szív kifejezését.

Mikor az »Izmaik a fekete tengeri zivatarból megtépve, megroncsolva, visszatért az aranyszarvba, a Bosporus végén, a Leandertorony mellett egy kaikot láttam a habokon táncolni. Két ember ült benne; a kaikdzsi, húzva sodrófanyelű kétöles lapátjait, s egy viritó piros fező kisedet férfiú, nagy bajuszzsal, kapaszkodván erősen kézzel-lábbal az ingó-bingó kaik párkányába, hogy valahogy bele ne pötytyanjon a tenger közepébe. Kem is pottyant bele, hála istennek. Én rögtön megismertem. Kiáltottam egy nagyot:

— Nini, fiúk, Mehemed effendi!

Rajta, lobogtatni a kendőket. Pillanatra rá megvillant a csónakban is egy keszkenő fehérsége, a mi pedig nagy áldozatába került a derék emberkének, mert a négy extrémítás közül most már csak hárommal fogódzhatott. Kiabáltunk feléje sokat.

— Güzel, eji, Mehemed effendi! Éljen a szép, a jó Mehemed effendi!

Két perc múlva az »Izmail« töredezett oldalához koppan a kaik, s Mehemed effendi nagy ügygyel-bajjal fölmászott a lépcsőn. Sírt örömeben szegény. A telegrammokból, melyeket Bűjükderéből küldtünk Istambulba, tudta már a

veszedelem históriáját, de azért kért hogy mondjuk el neki az egészet. El is »mondtuk«. Mutogattuk neki, hogy akart fölfordulni a hajó, mekkorák voltak a hullámok, micsoda szörnyű betegségeket szenvedtünk stb., s ő szent borzadalommal hallgatta azaz hogy nézte a mi rémséges mimikánkat.

— Allaha sükr, istennek hála, — rebegette százszor is, s ölelgetett bennünket sorba, könyes szemekkel.

Szegény jó kis Mehemed effendi! Bizony megérdemelte azt a kis helyet, mely e füzetben az övé. Ha nem is valami igen nagy ur, ékességére válik mégis az ő neve e lapoknak; mert mindig szép és nemes egy becsületes szív őszinte, önosság nélkül való szeretete, dobogjon bár az asziv egy egyszerű ember keblében.

*

A »Sziladzi basi« arcképe van e lapon. — »Sziladzi basi«-t én először az »Isshán«-on, Konstantinápolyba érkezünkör láttam. Es megijesztett engem mindjárt az első szavával. Elém állt egy tiszteletreméltó embonpointú török férfiú, török ábrázattal, török kabátban, nagy szakállal és a fejéhez nőtt feszben. Azt hittem szentül: ez kétlófarkos civil-pasa vagy legalább is valami skutarii bey; s valóssággal nem lehet csodálni, hogy szinte megrettentem, mikor ez az ember engem magyarul szólított meg.

— Hát nem török uram-bátyám? — kérdeztem bámulva.

— Vagyigen bizony magyar ember vagyok én, — felelt a törökkabátos úr a legtörülmetszettebb erdélyi dialektusban, s ettől a perctől szent volt a barátság köztünk.

Hanem mindenelőtt azt kell elmondanom, hogy mi ez a furcsa név: »Sziladzi basi«- Ez bizony a Mehemed effendi

csinálmánya. Mi a mi kedves Szilágyi Dániel urunkbátyánkat minduntalan »Szilágyi bácsi«-nak tituláltuk. Meghalotta ezt a Galata szeráj derék háznagya, s rögtön átfordította törökre: »Sziladzsi basi.« S ennek a furcsa szónak ez a távoleső értelme van: a hazafelé vándorlók főnöke. Hanem a név jóformán rajta maradt Szilágyi bácsin, ki aztán maga ismertetett meg bennünket a »Sziladzsi basi« etymológiájával. Könnyű volt az neki nagyon. Törökök mondták nekem, hogy e derék hazánkfia úgy bírja a keleti nyelveket, mint kevés ember a földön. A török, az arab nyelv finom hangtani sajátságait, szórendi törvényeit, alig árnyalt tájbeszédeit született keleti, ki öntudatlanul, a vérében fekvőleg beszéli a nyelveket, nem tudhatja, nem ismerheti, nem érezheti úgy, mint az idegen. S ez mind meg van a »Sziladzsi basi« fesze alatt. A szabadságharc sodorta őt is ki Törökországba, mint tizenkilenc éves ifjút. Ez óta nem volt Magyarországon. Kezdetben szűkölködött, a legalsóbb napszámosi munkákat végezte, volt szolga, míg végre meg volt az első öt zecchinoja, s ebből aztán kerekedett az első négyszáz török lira.

Azért említettem ezt az első négyszáz török lirát, mert erről »Sziladzsi basi« (kifogyhatatlan, jóízű adomázó) egy igen érdekes történetkét beszélt el nekem. — Hát megvolt az első négyszáz lira, vagy kétezeröttszáz forint a mi pénzünkben. »Sziladzsi basi« ekkor persze már nagy ur volt, s inasa is volt egy magyar fiú, a kit úgy hittak, hogy Zsidai-Egy szép reggel ő meg Zsidai átcsonakáztak Stambulból Galatába. A mint a ladik a kikötőhöz közeledett, »Sziladzsi basi« elővette az erszényét s elkezdett benne keresni négy piaszttert a révésznek. Notabene: ebben az erszényben volt összes vagyona. Egyszerre valami gonosz démon meglöki ke-

zét és puff! az egész kincs belepottyán az Aranyuszárny mély, zöld vizébe. »Sziladzi basi« halálsápadt lesz és leesik az álla menten. Zsidai azonban, ti mindent látott, nem tétováz, hanem odaordít egy iszonyút a révésznek:

— Kaikdzsi durrrrr! (Állj meg, csónakos.) — Aztán e magyar kiáltással: »Ne búsuljon az úr!« fejjel belecup-pantja magát a tengerbe.

Elmúlik tíz szekundum; tízezer purgatóriumi évezred. Egyszerre elkezdi a víz bugyborékolni, s ím előtűnik Zsidai, magasan emelve két kézzel az erszényt, iszaposan, összekeverve tengeri fűvel, ezer csigabigával a ruháján. Tehát mindenkinek jóra fordultak. »Sziladzi basi« volt aztán húszféle mesterségű ember. Török könyvárus a stambuli bazár bezesztánjában, dragomán, nyelvtanító, tolmács, s most végre több legegelőbb nagykereskedőház fordítója. Fényes anyagi jutalommal járó foglalkozás ez. És »Sziladzi basi« jövedelme legnagyobb részét egyedüli szenvedélyére fordítja: könyvtárára.

Nekem megmutatta e kincset. Mert az valódi kincs. A »grande rue de Pera«-ra, a »Hotel Pest«-tel szemben, nyúlik be egy kis keskeny, néptelen, néma sikátor, épen olyan, mint a velencei szűk callék. A kihaltnak látszó házak egyikén van egy földszinti vasajtó, nagy pántokkal, lakatokkal. Es van rajta egy lakat, a melyhez foghatót nem láttam még soha. Akkora mint egy véka, s a füle oly nagy, hogy járomnak lehetne ráakasztani bármely bölény nyakára. Nyomhat harminc fontot. Kulcsa meg beillenék gereblyének. Pisztolylövészerű csattogással nyílt meg a lakat-óriás, s mi benn voltunk a könyvtárban. Homályos, túltömött bolt-szerű kis terem az. Alig hogy leültünk, az utca felől (mint az »Alladin varázslámpájá«-ban) hívás nélkül, szellemsze-

rúleg megjelent egy koromfekete szerecsen, s hozott egy tálcán két kis tojánhéjnyi fmdzsában kávé. S míg én a moka kávé szűrőjébe, »Sziladzi basit« bemutatta nekem könyvtárát.

Van ebben vagy tízezer kötet. A »Revue des deux mondes« teljes évfolyamaitól kezdve a legdrágább angol földrajzi művekig, régi magyar könyvektől a legújabb francia nyelvészeti iratokig. És a roppant értékű orientalistikai könyvhalom, melyhez fogható talán egy európai gyűjteményben sincs. Láttam ott vagy száz kéziratot, a török világot Magyarországon illetően, török historiographoktól; arab történetírók munkáit, melyek unikumok s nincs párjuk a »British Muzeum«-ban sem; aranyos talikbetűkkel, miniatűrökkel, elefántcsont-pergamenre rajzolt füzeteket, egy-egy emberélet szorgalmának eredményét, s a mely műveknek darabját legkevesebb ötszáz arannyal szokták fizetni. Bámulat fogott el e könyvek láttára; s mint bámulhat még az, ki e nagy kincsek valódi értékét, mint műértő föl tudja fogni.

Szilágyi bácsival, e nagytudományú bibliológussal, beszéltem aztán sokat a Korvinákról, melyeket a top-kapu kincstárban, az eski-szerájban őriznek. E lappangó kincseket nem ismeri úgy senki, mint ő. Látták ugyan mások is, láttam én is, de csak futólagosán. Ő tanulmányozta mindnyáját behatón. Mily becses, nagyfontosságú tanulmányt tudna írni e könyvekről! Es nem teszi, túlságos szerénységből. E módnélküli szerénység bizony kárára van a tudományosságának. Tudom, haragudni fog rám, hogy »nem hagytam neki békét«, s egy fejezetté tettem e füzetben. De reméllem, megbocsát nekem jó szíve, s nem Ítéli el könyvem, melynek sok tévedését, hibáját nálánál inkább talán senki sem veszi észre.

Tartalom.

	Lap.
A trieszti szláv műveltség emlékköve	3
(Emlékezés a trieszti skandalumra.)	
Az Adriától a Márvány-tengerig.....	7
(üti naplóból.)	
A díszkard átadása Abdul Kerimnek	18
Két nagyon nagy úr.....	21
(A kis fekete könyv. — Edbem pasáról. — A fész, a phrenologia és a kopaszság. — Politikai társalgás Edhem pasával. — Egy journalista-iskolai gyakorlat. — Az illem és a kalucsni. — A seik-ül-izlammál. — Milyen ember hát az a »török pápa?«)	
A »köpek«-ekről és Brillat-Savarinról.....	30
(A »köpek«-ékről. — Hogy jár, a ki a »köpek«-ekkel szincerizál. — Darwin, Shakspeare, Baedeker és Brillat-Savarin. — Hogy eszik Konstantinápoly? — Az effendi anekdotája. — Miképen ettünk mi Konstantinápolyban töltött káposztát?)	
A táncoló derviseknél	40
Ahassis	51
(Eredeti szédülések és főfájások után irt tárca.)	
Estély Sevket pasánáá	60
(A »bulgarian atrocities« hősenél)	
A várnai út.....	69

Konstantinápoly az utcán.....	78
(A »grande rue de Pera.«)	
A szépről.....	86
(A török nők. — A kis »kali Eleni.« — A Gedik pasa színháza. — A tenorista és a primadonna. — Egy effendi, a ki nem várja végig a komédiát. — Cserkesz vívás. — Konstantinápoly hold- és hófényben.)	
Lapok konstantinápolyi arcképalbumomból	96
(Abdul Kerim pasa. — A szerdár ekrem, a bor és a német nyelv. — Száva pasa. — Mehemed effendi — »Sziladzsi basi«.)	